

Anuari 2020

Iniciatives per a una nova cultura del territori

“El modelo económico actual ha declarado la guerra a la vida”
Yayo Herrero

Anuari per la Nova Cultura del Territori

Revista tècnica de reflexions i articles des de diferents moviments per recollir experiències cap a una societat més sostenible

Edita: Centre per la Sostenibilitat Territorial (CST)

www.centresostenibilitat.cat

Oficina tècnica

Cal Monjo, sn

Sant Privat d'en Bas

17187

ISSN: 2462-5027

Dipòsit Legal: Gi 517-2016

Coordinació

Mireia Jimenez i Llobet

Llorenç Planagumà i Guàrdia

Diseny i edició

Llorenç Planagumà i Guàrdia

Mireia Jimenez i Llobet

Il·lustració portada de Lluís Graus, GPS Lois

Revisió Editorial

Mireia Jimenez i Llobet

Llorenç Planagumà i Guàrdia

Autor@s i entitats participants

Alexandre Casademunt – UAB i CST

Sígrid Muñiz – CST

Miquel Casas – QUERA

Raül Valls – CST i Salvem les Valls

Llorenç Planagumà – CST i QUERA

Mireia Jiménez – CST i QUERA

Ferran Campillo - Comitè de Salut Mediambiental de l'AEP.

Manel Cunill – Cooperativa Agrària del Vallès i CST

Índex

-Introducció – Àlex Casademunt.....	4
-------------------------------------	---

Articles

-Taules d'Agricultura Metropolitana: els espais agroforestals a les Muntanyes del Baix Llobregat. Sígrið Muñiz.....	9
-Grup Quera: conservació i gestió del patrimoni geològic com a eina de planificació territorial Llorenç Planagumà i Mireia Jiménez.	21
-2020, els ramats d'oví i caprí en la gestió territorial de muntanya – Miquel Casas.....	28
-L'aigua i el territori : cap a un marc de gestió comú – Mireia Jiménez..	38

Conflictes

-La variant de Les Preses: al·legacions en el nou context d'emergència climàtica – divers@s autor@s.....	47
-Anàlisi DAFO de la salut i la mobilitat a la Garrotxa – Ferran Campillo	61
L'Agència de la Natura El per què de l'animadversió a l'Agència de la Natura – Manel Cunill	75
La recentment aprovada Agència de la Natura. Oportunitat o risc – Llorenç Planagumà.....	78
-Reflexions finals i contextualització – Raül Valls.....	82

INTRODUCCIÓ

Alexandre Casademunt i Monfort

Professor de Ciències Polítiques de la UAB, coautor del llibre “Per una nova cultura del territori?” i expert en conflictes socioecològics. President del Centre per a la Sostenibilitat Territorial (CST).

La crisi ecològica i la necessitat d'un nou contracte social

Hobbes, Locke i Rousseau, a partir de premisses ontològiques i socials de l'ésser humà molt diferents, varen definir quin havia de ser el paper de les institucions en relació a la societat. S'establia així el concepte de contracte social, com a fonament i justificació dels drets i les obligacions recíproques entre els membres de la societat i les institucions (regles del joc). No seria comprensible l'evolució de l'Estat Liberal, amb les seves formes de govern més o menys democràtiques, sense entendre la rellevància d'aquest concepte.

Ara bé, aquest contracte social i la seva interpretació (hegemònica) més liberal, ha obviat sistemàticament que les parts contractants potser no eren dues -societat i institucions- sinó tres -societat, institucions i natura (o biosfera). Donat que és la societat qui crea les seves pròpies institucions mentre que a la natura se li nega aquesta facultat, aquest oblit, deliberat o no, ha tingut unes conseqüències que avui se'ns mostren prou dramàtiques... Per a plantejar el debat sobre la urgència de fonamentar un nou contracte social que contempli les institucions pròpies de la natura (nova institucionalitat) crec que hauríem de donar una resposta a les dues següents preguntes:

Quin sentit té, negar-se encara a admetre o simplement ignorar que la natura pot tenir les seves pròpies institucions (regles del joc)?

Si la “Tragèdia dels Comuns” (Hardin 1968)¹ ja fa tants anys que ens adverteix sobre la dificultat d'una acció col·lectiva basada en només en una institucionalitat pública (Estat) o privada (mercat), perquè no transcendim aquest marc dicotòmic -com ja proposava Elinor Ostrom² amb el seu “govern les comuns”- i apostem per una nova institucionalitat més comprensiva, que incorpori les institucions pròpies de la natura? Òbviament, en aquesta introducció no donarem una resposta definitiva a aquestes dues preguntes però sí que apuntarem com abordar-les, perquè no s'han plantejat mai seriosament i quina relació té llur resposta amb necessitat de construir un nou contracte social.

Pel que fa la primera qüestió, només cal apuntar que la cultura occidental, antropocèntrica i mecanicista el que ha fet, més que ignorar deliberadament les institucions pròpies de la natura, és reemplaçar-les per unes institucions al servei d'una determinada idea de progrés. Un exemple clar d'això, el tenim amb l'extracció de l'energia fòssil. El que per la natura ha estat un residu (un output del sistema), per l'ésser humà ha estat una font d'energia (un input del sistema). Avui veiem que aquest “canvi” o substitució en les regles del joc està tenint unes conseqüències no desitjades...Un altre exemple el trobem amb l'ocupació humana de terrenys inundables: el que per la natura ha estat la possibilitat de fertilitzar nous espais per l'ésser humà ha estat l'oportunitat de conquerir (a més baix cost) nous espais residencials. Què ens aprèn això? Que la substitució “cega” o deliberada d'unes regles de joc “naturals” per unes d'antropocèntriques orientades, acaba perjudicant no només una de les parts, sinó les dues: es perden terres fèrtils i de vegades també vides humanes³.

¹ Hardin, G. «The Tragedy of the Commons». Science, 162, 3859, 1968, pàg. 1243–1248.

² Elinor Ostrom Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action Ostrom, Elinor, Cambridge University Press, 1990

³ La llista d'exemples seria inacabable: la gestió de l'aigua des de l'oferta, les infraestructures com a promotores d'activitat econòmica, la indústria agroalimentària com a negoci, etc...

Fixem-nos que és exactament el que passa en el famós “dilema del presoner” que modelitza la manca d’incentius per a cooperar. I això ens porta directament a la segona qüestió. Si la “Tragèdia dels comuns” s’explica per la manca d’incentius per a cooperar entre els usuaris dels béns comuns (per a nosaltres, aquí, la natura), no seria més sensat identificar els beneficis mutus que ens aporta reconèixer les regles o institucions pròpies de la natura? No és, al capdavant, el que ja ens insinuava Ostrom amb els seus estudis sobre les comunitats indígenes i llurs recursos naturals? Quan ens advertia de la importància de les regles no formals -i per tant adaptatives- en la gestió dels béns comuns. En definitiva, un nou contracte social, que mitigués o revertís l’actual i alarmant crisi ecològica, hauria de basar-se en el reconeixement i integració de les regles i institucions pròpies de la natura perquè, perquè al cap i a la fi, no deixen tampoc de ser les pròpies de l’ésser humà. La construcció teòrica del contracte social liberal, no només ha ignorat la natura sinó que també l’ésser humà, arribant a la paradoxa que justament el seu antropocentrisme exacerbant és el que ha acabat “amputant-lo”, esdevenint, llavors, incapaç de cooperar amb la natura i amb ell mateix. No ens hem d’estranyar que fites desitjables com l’equitat i la justícia ambientals siguin tan difícils d’assolir en el marc d’aquest contracte social caduc.

Quan des del Centre per la Sostenibilitat Territorial reivindicuem una nova cultura del territori, una nova manera d’entendre i d’entendre’s amb el territori no estem fent altra cosa que reivindicar aquest nou contracte social.

Articles

TAULES D'AGRICULTURA METROPOLITANA: ELS ESPAIS AGROFORESTALS A LES MUNTANYES DEL BAIX LLOBREGAT

Sigrid Muñiz San Martín

Doctora en Ciències Ambientals. Membre del Centre per a la Sostenibilitat Territorial. Coordinadora de les Taules de participació sobre conflictes socioecològics a l'AMB.

1. *La Taula d'Agricultura Metropolitana*

Les dades mostren com, històricament, l'activitat agrària metropolitana ha tendit a disminuir de manera important degut al fenomen de la urbanització i industrialització d'aquest darrer segle. Tot i això, el territori metropolità de Barcelona conserva encara un important potencial agrari, per exemple, en les terres que ara són boscos o en terrenys abandonats.

Des de diferents sectors i organismes, es reconeix cada vegada més la importància de salvaguardar els espais agraris i forestals per mantenir un equilibri al sistema d'espais oberts, crear paisatges socials i culturals resilients i produir serveis ambientals en benefici de tota l'àrea metropolitana. I l'experiència del Parc Agrari del Baix Llobregat va guanyant més visibilitat i reconeixement.

Ara bé, l'agricultura metropolitana segueix presentant diferents reptes que tenen a veure amb el seu enclavament geogràfic (fragmentació dels camps, pressió urbanística, conflicte amb altres usos no productius, contaminació...) i amb la situació general del sector agrari (manca de relleu generacional, model econòmic i de mercat vigent, canvi climàtic...), entre d'altres. Uns reptes que es veuen agreujats per la configuració actual del territori metropolità, per la poca presència que encara tenen aquestes qüestions en les prioritats polítiques i per la cultura urbana predominant.

La Taula d'"Agricultura Metropolitana" neix en el context de les "Taules de debat i participació entorn a conflictes socioecològics de

l'AMB", una iniciativa promoguda per l'Àrea de Planificació Estratègica de l'AMB i pel Centre per la Sostenibilitat Territorial (CST) que va iniciar-se el novembre de 2017.

Concretament, la Taula neix amb la intenció de:

- esdevenir un espai permanent de participació en el que els diferents agents interessats o directament vinculats amb l'agricultura puguin abocar-hi el seu coneixement i dialogar,
- aprofundir en la comprensió que tenim de l'agricultura metropolitana com a sistema socioecològic,
- reflexionar sobre el sentit i el lloc que té en l'àmbit metropolità,
- articular una manera pròpia de promoure aquesta activitat, i
- generar projectes col·lectius d'intervenció.

2. Els espais agroforestals de les Muntanyes del Baix Llobregat

Després del primer cicle de debats (2017-2018), es proposa continuar la Taula amb una de les qüestions que sorgeixen amb més força: la recuperació i dinamització dels espais agroforestals de les Muntanyes del Baix. És a dir, es decideix iniciar el segon cicle de la Taula enfocats en l'agricultura metropolitana de les zones de muntanya del Baix Llobregat que pertanyen al sistema Garraf-Ordal.

És una zona amb un nombre significatiu d'hectàrees de sòl agrícola abandonat amb diferents graus d'aforestació, que presenta grans possibilitats de promoció econòmica de productes agrícoles i forestals. Uns espais amb diverses problemàtiques associades com l'especulació urbanística, la pèrdua d'identitat territorial i el risc d'incendi. Disposen del Pla Director de les Muntanyes del Baix i d'un Conveni Marc de col·laboració entre els municipis de la zona, però, de cap figura de protecció ni de suficient capacitat de gestió supramunicipal/regional.

Hi ha diverses iniciatives i actors clarament interessats en explorar el potencial beneficiós d'aquests espais agroforestals i hi ha múltiples propostes i estudis sobre la taula. Però, també, hi ha voluntats i veus disperses o no localitzades, agents d'altres geografies que poden jugar un paper significatiu, preguntes que encara no ens hem fet i coneixement que ens cal integrar.

3. *Enfocament metodològic del procés de treball*

Des de bon començament, les “Taules” tenen una intenció fonamental: tractar aquells reptes i problemàtiques socioecològiques que hi ha en l'àmbit metropolità i que són d'interès tant per a la ciutadania com per a les administracions públiques implicades. Però, també neixen amb la voluntat d'explorar metodologies participatives en les que el coneixement tècnic i el ciutadà puguin dialogar.

D'ençà de la primera proposta al 2017, hi ha una evolució en el procediment que segueixen les “Taules”. En el cicle 2018-2019 s'aplica una perspectiva concreta -la indagació col·lectiva-, és a dir:

- un procés en el que un grup de persones analitza, dialoga i reflexiona col·lectivament entorn una determinada qüestió,
- per tal de guanyar major consciència sobre la base de coneixement que té i sobre com emmarca els problemes i les decisions, i
- que l'ajuda a millorar la comprensió de la situació i de “l'altre”, i a elaborar propostes

Una manera de pensar junts, de fer emergir la saviesa del grup i de generar coneixement compartit, transformador i/o nou. Una manera de fer en la que es promou, com a mínim; l'exploració holística, la reflexió, la innovació i el pensament lateral, l'intercanvi d'informació i la concreció col·lectiva de resultats.

Fotografia 1: participació en les Taules organitzades. Font: Sigrid Muñiz

Com és sabut, les problemàtiques socioecològiques (i els reptes de planificació i gestió que tenen associats) són de naturalesa complexa i tenen un abast que sovint desborda les pretensions analítiques i de comprensió. Alhora, són qüestions disputades i, per tant, amb un potencial conflictiu elevat.

Davant d'aquest panorama es reconeix que no n'hi ha prou amb les aproximacions sectorials ni merament tècniques, sinó que ens cal incloure més disciplines, fonts d'informació, sensibilitats i experiències. Una necessitat pràctica que es veu en el camp polític,

però, també en el pla epistemològic. En aquest sentit, ajuntar gent amb bagatges, formacions i realitats diferents ens permet reunir més coneixements i augmentar la vinculació amb el context social i polític i, per tant, l'arrelament del coneixement generat.

Però, certament, no tot el que s'aboca al recipient col·lectiu és igual ni igualment vàlid i no tota experiència col·lectiva és capaç de crear les condicions socials necessàries per poder implementar propostes o prevenir futurs conflictes. Per això, cal una facilitació activa: una intenció clara d'aprenentatge, escolta i recerca i uns mitjans òptims per canalitzar aquesta tasca.

I què és el que fem nosaltres?

— Donem importància a la constitució del grup de treball

Grups heterogenis: Les persones que formen part del grup són expressament convidades per tal que la composició de perfils i procedències sigui suficientment heterogènia, completa i equilibrada. Així, es fa un treball previ de definició del mapa d'actors, de detecció de persones concretes i de contactar personalment amb cada potencial participant. Es té especial cura en no incloure perfils "polititzats" o massa "reconeguts" per no crear excessives diferències de poder/status dins del grup.

Grups estables: Es promou que siguin les mateixes persones les que es reuneixen cada vegada per tal de facilitar l'aprofundiment i la construcció col·lectiva del coneixement i perquè es puguin consolidar les relacions i els canals de comunicació entre elles.

Grups poc nombrosos: En tant que no es tracta d'un procés de decisió ni d'un projecte executiu, ens interessa que hi hagi una representació de tots els perfils identificats, però, no necessàriament que hi hagi totes les persones directament interessades. Per això, es configura el grup per unes 10-15 persones. Unes dimensions reduïdes que també faciliten el treball grupal.

— El procés de treball és co-creatiu

Com hem dit al principi, la temàtica i missió del cicle de debats 2018-2019 es justifica pel treball previ fet en el cicle anterior. Una missió que condiona la temàtica que tractem, però, que no defineix exactament què i com s'ha d'abordar. Igualment, es tenen uns objectius metodològics generals que condicionen el tipus de procés que fem. Però, els objectius concrets de cada sessió i la manera d'assolir-los es van auto-definint.

Es deixa que una sessió marqui l'agenda de la següent per poder respectar l'evolució del propi procés i no tractar d'encaixar-lo en dissenys massa rígids. Una co-creació que permet incorporar debats, idees o plantejaments nous i no esperats que hagin sorgit i que siguin els participants els que vagin assenyalant el camí a seguir.

— Les trobades són dinamitzades amb propostes de treball prèviament elaborades

Cada sessió està acuradament preparada perquè faciliti la participació significativa i agradable de tots els assistents i perquè el treball col·lectiu sigui seriós i complet, alhora, que amè i fluït. En aquest acompanyament és clau l'ús de tècniques de dinamització grupal especialment creades per l'ocasió. Són activitats dissenyades per aquell grup, sessió i moment, que, a través de preguntes generatives, múltiples formats, jocs, etc., ajuden a tenir debats més informats, complexos i de qualitat. Els materials són majorment preparats per l'equip dinamitzador.

4. *Un projecte per a les Muntanyes del Baix*

Fruit dels treballs d'indagació i participació realitzats en el context de les Taules d'Agricultura Metropolitana, es defineix un projecte per a la recuperació i dinamització agroforestal de les Muntanyes del Baix (MdBx).

Es tracta d'un projecte demostratiu i replicable que pretén dissenyar i impulsar un model de gestió i producció agroforestal per aquesta zona, basat en la participació dels agents locals i l'organització col·lectiva, la visió integrada del sistema agroforestal i el desenvolupament territorial de qualitat.

Aquesta proposta respon a la necessitat de recuperar els espais agroforestals com a sistemes humans i ecològics, la necessitat de valoritzar l'agricultura de muntanya com a activitat resilient en un context de canvi climàtic i com a prevenció d'incendis, la necessitat d'impulsar i evitar l'abandonament de les zones de muntanya que estan sota la influència d'una gran metròpoli, la necessitat de dissenyar i posar en pràctica models de gestió integrats, la necessitat d'implicació ciutadana i desenvolupaments territorials endògens i la necessitat d'assolir la sobirania alimentària dels territoris.

Fotografia 2: espai agroforestal a Torrelles de Llobregat. Font: Llorenç Planagumà.

Actualment, o bé s'impulsa cadascuna de les activitats del sector primari per separat o bé es proposen dissenys integrats, però, només a nivell de finca i no amb un abast territorial. En aquest sentit, el projecte és innovador ja que presenta un enfocament territorial interdisciplinari, holístic i participatiu, aplicant una metodologia basada en la construcció col·lectiva d'alternatives.

Justificació del projecte

El mosaic agroforestal de les MdBx es caracteritza per una predominància excessiva de la matriu forestal i un acusat abandonament dels conreus. Els boscos amb poca gestió silvícola es caracteritzen per ser irregulars, molt joves i amb una elevada biomassa aèria. Són principalment, boscos densos de pi blanc, però, també hi ha matollars termomediterranis i predesèrtics, i prats i herbassars (tot i que en una proporció molt menor). Hi ha una elevada diversitat vegetal, sobretot, d'elements florístics de les màquies i els alzinars.

El relleu és principalment abrupte i de morfologia càrstica, en el que predominen els sòls joves, poc edafitzats, amb poca capacitat retentiva i alta capacitat d'infiltració. En cinc municipis el risc d'erosió és alt (Sant Climent, Gavà, Viladecans, Sant Boi i Torrelles).

L'agricultura de muntanya està formada, bàsicament, per cirerers i altres conreus llenyosos (préssec, oliveres...) que es troben en feixes. També hi ha conreus herbacis a les zones planeres i vinyes. Hi ha prou explotacions apícoles, poques pastures permanents i els ramats d'oví i cabrim són pocs i irregularment distribuïts.

Hi ha 84 urbanitzacions i barris de muntanya i, tot i que existeixen espais de protecció preventiva del mosaic agroforestal (PTMB), són susceptibles de ser urbanitzats a través de la planificació urbanística municipal (POUMs).

Problemes-objectius identificats

L'àrea de les Muntanyes del Baix té com a principal repte territorial la recuperació i dinamització econòmica i social de l'espai agroforestal i l'amenaça dels incendis forestals. Concretament, es detecta que:

- El mosaic agroforestal està desapareixent i les activitats que encara es mantenen perceben poques perspectives de futur.
- Hi ha poc coneixement específic sobre el sistema agroforestal d'aquesta zona i una incipient coordinació supramunicipal i d'actuació conjunta.
- Hi ha reptes comuns entre les activitats agràries, ramaderes, de pasturatge i forestals (de producció, rendibilitat, plagues, relleu generacional, coordinació, infraestructures, pressió social), però, no masses actuacions conjuntes.
- Hi ha poc interès o implicació en la promoció agroforestal per part de certs agents (com propietaris forestals, consumidors, veïns, la ciutadania metropolitana). I manca un discurs territorial cohesionador que doni importància al mosaic agroforestal.

Per tot plegat, sorgeix la necessitat fonamental de viabilitzar i promoure el bon estat del mosaic agroforestal de les Muntanyes del Baix com a sistema socioecològic global.

Elements innovadors

Aquest avantprojecte es presenta en un context social, institucional i tècnic en el que ja s'està treballant per la dinamització agroforestal de les MdBx, des de diferents àmbits, agents i iniciatives. Per aquesta raó, la proposta busca donar resposta a les necessitats identificades, però, buscant la complementarietat i la coordinació amb lo existent. Alhora, vol explorar el potencial innovador del context i obrir noves perspectives de gestió agroforestal. En aquest sentit, l'aportació singular que fa el Projecte és:

- *Dissenyar i posar en pràctica models de gestió integrats.* Actualment, no hi ha cap experiència de gestió integrada que innovi en la conservació del mosaic agroforestal i la majoria de propostes

amb un cert abast territorial estan principalment enfocades a la prevenció d'incendis forestals.

— *Abordar les problemàtiques identificades des d'una visió territorial, posant el mosaic agroforestal en el centre.* Encara no s'ha articulat un discurs que cohesioni i doni visibilitat a aquest territori ni al seu mosaic agroforestal.

— *Entrenar les capacitats deliberatives, organitzatives i col·laboratives dels agents implicats.* Les persones, entitats i administracions implicades en l'espai agroforestal tendeixen a funcionar de manera individual i fragmentada sense massa comunicació, coneixement ni coordinació entre elles.

— *Posar a debat propostes innovadores i no aplicades en altres indrets,* com per exemple, la proposta de ciència ciutadana sobre pol·linitzadors i comunitats vegetals o la certificació participativa com a fórmula de garantia de qualitat i pagament per serveis ambientals.

— *Promoure el paper actiu dels agents locals en la definició, implementació, co-gestió i avaluació de les actuacions territorials.* La participació dels agents sol quedar relegada al nivell consultiu i la implicació ciutadana al nivell divulgatiu i/o formatiu.

— *Reconèixer i donar espai als conflictes i a la seva gestió.* Els conflictes existents es solen abordar des de les administracions a través de regulacions i/o normatives o esdevenen problemes que persisteixen en el temps.

Beneficis esperats

La realització del Projecte ha de contribuir a millorar determinats aspectes de la realitat agroforestal de les MdBx:

— Construir i consolidar espais de governança útils per al procés previst i a llarg termini i/o per a altres situacions futures.

— Donar eines i mètodes per imaginar alternatives i noves perspectives que trenquin amb la tendència actual d'abandonament del mosaic agroforestal.

- Recuperar part del mosaic agroforestal actualment abandonat i millorar la productivitat i rendibilitat de les activitats agroforestals existents (hectàrees subjectes a “proves pilot”).
- Complementar i integrar diverses de les iniciatives que ja s'estan impulsant en la zona en relació a l'espai agroforestal (biomassa, silvopastura, activitats de divulgació agroforestal).

5. *Estat actual del projecte*

La definició d'aquest projecte agroforestal per a les MdBx acumula el coneixement i l'articulació social que es dona en les Taules i afegeix aportacions institucionals de l'àmbit local i comarcal, i del teixit agrícola de l'àmbit Torrelles del Llobregat-Santa Coloma de Cervelló. En aquest període es dona especial importància a la creació d'aliances i de suports i a la recerca de finançament per començar a implementar algunes de les línies de treball que s'han definit.

No obstant, hi ha diversos factors que condicionen el progrés d'aquest projecte i el deixen aturat:

- *Dificultats per aconseguir recursos econòmics.* Ens trobem amb convocatòries d'ajuts que només poden ser demanades per administracions públiques, altres que són molt específiques i tècniques i no contemplen plantejaments holístics, requeriments administratius o de gestió dels ajuts que sobrepassen la capacitat d'organitzacions petites, etc.
- *Un recolzament institucional irregular.* Els canvis en el personal polític i tècnic de l'administració de referència que marquen prioritats d'actuació diferents, diferències d'opinions entre els diferents estaments d'una mateixa institució que genera missatges contradictoris, voluntats de suport que no s'acaben concretant, manca de personal i de capacitat de mobilització d'institucions d'abast local, etc.
- *Escepticisme cap a plantejaments de caire holístic, participatiu i innovador.* Ens topem amb el desencís de propostes “similars” que no han prosperat o de projectes frustrats, la reticència per deixar que les propostes es

defineixin participativament, la poca predisposició de certs sectors i professionals per imaginar solucions més transversals i integrades, la desconfiança cap a maneres de treballar poc habituals, etc.

- *Manca d'un lideratge prou potent per a un projecte d'aquesta envergadura.* Els col·lectius més implicats en la promoció d'aquest projecte no tenim capacitat econòmica per a impulsar-lo, les pretensions inicials de convertir-lo en un projecte europeu ens han dificultat una adaptació posterior més acotada i aplicable, no hi ha un marc institucional que faciliti el treball en xarxa i la col·laboració entre iniciatives i col·lectius orientats a la recuperació del mosaic agroforestal, etc.
- *La irrupció del Covid-19 i l'estat d'incertesa associat.* La proximitat de comunicació i relació que implica un projecte de dinamització social i territorial es veu interromput per l'estat de confinament i per la incertesa cap al futur, els acords tàcits assolits i la tasca d'aproximació entre actors que s'està realitzant s'atura i es "perd", els recursos (organitzatius, econòmics..) que hi havia disponibles es precaritzen pel context d'excepcionalitat, etc.

GRUP QUERA: CONSERVACIÓ I GESTIÓ DEL PATRIMONI GEOLÒGIC COM A EINA DE PLANIFICACIÓ TERRITORIAL

Llorenç Planagumà i Guàrdia

Geòleg i coordinador del Centre per a la Sostenibilitat Territorial. Membre del grup de geoconservació Quera. Autor del mapa de conflictes socioecològics de l'AMB.

Mireia Jiménez i Llobet

Enginyera Geòloga i Hidrogeòloga. Tècnica del Centre per a la Sostenibilitat Territorial. Membre del grup de geoconservació Quera.

1. Primer Seminari sobre Patrimoni Geològic i gestió del territori

Des de fa uns anys que el Patrimoni Geològic es reivindica com a valor territorial a preservar, amb les seves peculiaritats i característiques. El grup de geoconservació Quera (membre del Centre per a la Sostenibilitat Territorial), amb el suport de la Diputació de Girona, i amb la voluntat de posar en contacte diverses experiències i generar un debat sobre quina és la millor estratègia per conservar aquest patrimoni, va organitzar el Primer Seminari sobre Patrimoni Geològic i gestió del territori del Pirineu i Prepirineus catalans, el 22 d'octubre de 2019 a Ribes de Freser. El seminari tenia com a objectiu ser un punt de trobada de professionals i aficionats a la geoconservació als Pirineus i Prepirineus Orientals i esdevenir un espai per intercanviar coneixement i formar-se a partir de les experiències exposades i els debats promoguts.

En el seminari van assistir-hi un total de 27 participants que van aportar experiències en el camp de la recerca, la conservació, la divulgació, l'educació i la participació ciutadana. Es van exposar ponències de diferents àrees dels Pirineus i Prepirineus, passant pel Cap de Creus, la Zona Volcànica de la Garrotxa, el Parc Natural de les Capçaleres del Ter-Freser, el Parc Natural del Cadí-Moixeró, les

Mines de Malpàs i el vulcanisme de Ribes de Freser. Temes com la geoètica, la gestió i sistematització dels inventaris del patrimoni geològic i quins plans de futur hi ha respecte la geoconservació a Catalunya en el marc de l'Estratègia Catalana de la Biodiversitat i el Patrimoni Natural van ser àmpliament abordats, generant un debat interdisciplinar.

En les conclusions del seminari hi hagué consens en denunciar el poc suport i la poca sensibilitat cap a la conservació d'aquest patrimoni, així com la passivitat que des de l'administració hi ha envers la conservació del patrimoni geològic. En aquest sentit es considera que cal agafar responsabilitats i proposar una eina de gestió comuna: l'inventari d'espais d'interès geològic de Catalunya (IEIGC) existent avui en dia és una eina estàtica que identifica espais però no té actuacions definides, considerades necessàries per a aturar possibles impactes en aquests indrets. Així, es creu necessari definir un manual comú i fer una regulació que sigui una eina real de gestió pel territori.

També es va posar de manifest la manca de programes d'educació per evitar espolis dels elements geològics. Alhora, va aflorar la voluntat de promoure la geoconservació sense pensar-la tan sols com un actiu turístic, la necessitat de programes de recerca per tal de poder conèixer el que cal conservar i de millorar les figures legals actuals des de diferents àmbits (municipal, comarcal i català) per tal de conservar aquest patrimoni per les futures generacions doncs, un cop malmès, és irrecuperable. En la mateixa línia, es va ressaltar la vital importància de la implicació de la societat local en els projectes de conservació per tal de garantir-ne la seva viabilitat: cal vetllar pel respecte cap a la població local, donar veu a tots els actors i respectar la diversitat de posicions, presentant models de gestió consensuats. Així, la gestió del patrimoni geològic és alhora una oportunitat per a sensibilitzar i fer pedagogia d'una nova cultura del territori. Del seminari en va sorgir la necessitat també de realitzar aquest espai de trobada i debat anualment, així com de millorar-lo de cares a noves edicions incloent-hi aspectes com el patrimoni fontinal i hidrogeològic i el que relaciona la paleontologia i la geologia.

2. La Geoconservació en la gestió integrada del territori

Actualment, les estratègies de conservació del medi natural, a banda de l'objectiu essencial de preservar la biodiversitat i la riquesa que acull, volen respondre també a les necessitats socioeconòmiques i al context que vivim de canvi climàtic. L'enfocament ecosistèmic i la necessitat d'adaptació al canvi climàtic requereixen mirades que integrin la geodiversitat, la conservació i gestió de la biodiversitat, així com la gestió del paisatge per tal d'assolir un futur més sostenible. Per contribuir amb èxit en aquestes àrees crítiques es requereix una col·laboració més estreta, a tot el territori, per part de les comunitats de geociència i geoconservació, i amb altres sectors de la conservació de la natura, planificadors territorials i societat, així com d'altres disciplines. La geociència té una contribució essencial a fer en la solució de les mancances de coneixement reconegudes en l'avaluació dels ecosistemes i en la implementació de sistemes robustos de solucions a problemes ambientals, econòmics i socials més amplis. Aquest enfocament integral és essencial doncs per abordar el repte més gran del desenvolupament sostenible amb el que ens trobem actualment, ja sigui a escala global, nacional, regional o local.

Tot i que actualment es reconeix el valor de la geodiversitat en la gestió de les aigües dolces continentals, per exemple, encara queda molt camí per satisfer la necessitat d'un treball conjunt entre els camps de la geodiversitat i la biodiversitat per tal de poder desenvolupar amb més rigor i eficiència els enfocaments integrats de gestió territorial. Les estratègies de gestió considerant la geodiversitat esdevenen essencials per tal d'abordar de forma multidisciplinària el disseny, la planificació i la implementació d'estratègies d'adaptació al canvi climàtic. Així s'exposa la necessitat d'enfocaments més holístics basats en el principi de treballar amb els processos naturals com a entitats de base.

Fotografia 1 Treballs d'estudi i inventariat del patrimoni geològic del Parc Natural de les Capçaleres del Ter i del Freser. Font: Quera Geoconservació.

Què ha de passar des de la perspectiva de la geociència i la geoconservació?

En primer lloc, cal avançar en la descripció dels serveis ecosistèmics que aporta aquesta disciplina per tal de poder definir i comprendre els enllaços que hi ha, no només entre geodiversitat i biodiversitat, sinó també amb els aspectes socioeconòmics. El repte continua essent desenvolupar enfocaments integrats en l'estudi de serveis ecosistèmics, conservació de la biodiversitat i comprensió de l'evolució de sistemes terrestres complexos i la seva interacció amb els aspectes biofísics i socioeconòmics. Cal recordar que les geociències tenen també un paper clau a l'hora d'avaluar els riscos naturals, participant de nous enfocaments de gestió d'aquests riscos que impliquin altres ciències, la societat i les agències públiques.

En segon lloc, per fer front a aquests reptes les geociències han de col·laborar i participar de forma activa en el disseny i planificació de les estratègies d'adaptació al canvi climàtic, aportant la seva experiència mitjançant la participació en xarxes més àmplies i la interacció amb aquestes, així com en el sector de les polítiques implicades. La geodiversitat i la conservació d'aquest patrimoni en

base a coneixements científics rigorosos són ingredients clau per a una gestió mediambiental reformulada i és vital que la ciència tingui un clar impacte més enllà de la comunitat acadèmica i l'àmbit de la divulgació purament científica: cal que arribi a responsables polítics, planificadors, agències de conservació i organismes gestors, a les comunitats socioculturals i al públic en general.

Això requerirà un treball conjunt entre departaments i agències governamentals, entitats acadèmiques i institucions, òrgans gestors de finançament... per tal d'articular les necessitats i prioritzar-les, organitzar el finançament adequat i poder actuar per a obtenir els resultats i objectius que es marquin.

Reivindicar doncs el paper de les geociències en la gestió territorial i constatar el rol de la geodiversitat, rellevant en una àmplia agenda política, inclosa la conservació de la natura, la planificació del territori, la conservació del paisatge, el medi ambient, l'educació, el desenvolupament rural sostenible, el patrimoni cultural, la millora de la salut i la qualitat de vida i del benestar social. Això hauria de conduir a un millor reconeixement de la geodiversitat com a part del capital natural i la seva integració a polítiques i marcs de decisió rellevants.

3. *Divulgació del Patrimoni Geològic*

El Patrimoni Geològic és un recurs natural no renovable afectat per factors humans i naturals (com el canvi climàtic). El factor humà pot provocar una pèrdua parcial o total dels llocs d'interès geològic provocada pel desenvolupament urbà, el vandalisme, el contraban, l'absència d'una adequada protecció legal, la manca d'expertesa i el desconeixement de les autoritats internacionals, nacionals i locals.

La implementació d'estratègies de geoconservació efectives aporta grans avantatges a la societat. En primer lloc, sensibilitza sobre la necessitat de comprendre els sistemes naturals i el component geològic dels serveis dels ecosistemes. A més, els llocs d'interès geològic ben gestionats poden donar suport a diferents projectes d'ús

sostenible amb clars beneficis per a la societat, com ara l'ús científic, educatiu i econòmic.

Per a la ciència és important que es caracteritzin els afloraments i estructures presents i es descobreixin els processos i dinàmiques que generaren la geomorfologia de la zona. Aquest coneixement serveix per millorar la conservació del patrimoni natural de la regió, alhora que contribueix en la millora i augment de la qualitat del servei turístic ofertat.

El repte de la ciència és treballar per proporcionar materials divulgatius rigorosos i entenedors per a la societat, així com atractius, per tal de generar una nova cultura científica. Per això la recerca ha de tenir en compte l'elaboració de materials pedagògics per a la divulgació científica, així com el recull de tota la informació en un inventari geològic i una base de dades completa i acurada, que permeti generar materials i recursos que esdevinguin eines de gestió territorial. Així mateix, cal evitar la presència d'informació científica errònia en els materials de divulgació, doncs és difícil modificar-la un cop aquests materials ja s'han editat i publicat.

La geoconservació

Les tasques d'anàlisi i inventariat del patrimoni geològic són relativament recents. Un inventari ha de ser un instrument viu i que s'ha d'actualitzar periòdicament. Alhora, cal abordar el patrimoni geològic des del marc dels serveis ecosistèmics, analitzat des de la perspectiva de les geociències i de forma integrada amb d'altres disciplines. Petits passos s'han fet en aquest sentit, però sense trobar un nexa entre disciplines ni plantejant una estratègia sòlida i en comú.

En aquest sentit també, caldria que les eines de gestió de les àrees protegides tinguessin en compte la singularitat i les particularitats del patrimoni geològic, perquè si no se'n considera la rellevància científica, no se'n garanteix la conservació, tot i estar inclòs en una zona protegida.

Alhora, el desenvolupament de programes educatius i divulgatius representa un element cabdal i inseparable en la gestió del patrimoni geològic, ja que és la principal via per conscienciar la societat de la necessitat de conservació dels seus béns. Tanmateix, aquesta preservació només es garantirà sempre que es consideri que la divulgació ha de sorgir com a resultat de la planificació i de la conservació.

Perspectives de futur

En general, la societat encara no reconeix plenament la importància del patrimoni geològic i la necessitat de la seva protecció, especialment si es compara amb l'existència de moltes polítiques i estratègies internacionals i nacionals per a la protecció de la biodiversitat. Els gestors territorials han d'entendre que no només és possible, sinó que també és desitjable, una gestió del patrimoni natural que consideri la geodiversitat i la biodiversitat de forma integrada. Les organitzacions internacionals han de ser més actives en la definició d'estratègies i objectius de geoconservació i, per tant, influir en les polítiques de conservació de la naturalesa de cada país.

Cal dir que ens trobem en una conjuntura de canvi enfront de les tendències passades que han condicionat la gestió del patrimoni geològic. Aquest procés es desenvolupa en nombrosos territoris d'arreu del món, en entendre alhora els elements geològics de valor com un recurs per al desenvolupament socioeconòmic. Per una banda, cal tenir en compte que fomentar el coneixement de l'existència d'elements geològics d'interès a un públic molt ampli pot provocar una important degradació, mentre que, per l'altra, no considerar les oportunitats que representa dota el projecte de geoconservació d'una certa fragilitat.

Per tant, la situació actual permet avançar en el coneixement, inventariat i divulgació del patrimoni geològic però ha d'anar intrínsecament lligada amb eines de gestió i conservació integradores per a dotar de solidesa el patrimoni natural i garantir així els avenços assolits.

2020, ELS RAMATS D'OVÍ I CAPRÍ EN LA GESTIÓ TERRITORIAL DE MUNTANYA

Miquel Casas

Geòleg i pastor. Membre del grup de geoconservació Quera.

1. *Abandonament del medi rural muntanyós*

L'èxode rural del segle XX provoca canvis ecològics molt importants a casa nostra. En pocs anys, de la post guerra civil al present, es passa del mínim històric pel que fa superfície forestal al seu màxim. Una simple conseqüència de l'abandonament de la vida a pagès molt més accentuat a les zones muntanyoses que no pas a la plana.

Es passa d'una forma de viure amb la natura a viure-hi d'esquenes.

2. *Transformació de la ramaderia de muntanya i augment de la superfície forestal i arbustiva*

La vida a pagès, la que sostenen diversos tipus de sòls i substrats geològics amb les respectives diverses formes d'aprofitament, es perd. Queden en desús camps, feixes, quintans, boscos, prats, muntanyes d'estiu i en conseqüència el paisatge canvia. Es passa d'una forma de viure en plena **diversitat d'aprofitaments** dels recursos naturals a l'**abandonament** quasi absolut.

Es manté el conreu només als camps grans i accessibles amb tractor i propers a les pistes forestals o carreteres principals. Els camps petits, els quintans i les feixes, zones inaccessibles amb tractor, queden com a pastures permanents per explotacions ramaders en extensiu o en molts casos ni això. L'aprofitament del bosc en termes generals es pot dir que s'abandona.

S'inverteix la proporció de bestiar domèstic, passant del tradicional format mixt amb dos o tres caps de bestiar gros (els antics cavalls, matxos, vaques o bous per treballar la terra), els porcs, l'aviram i cent o dues-centes ovelles i cabres per masia, a un format hegemònic d'unes quaranta o setanta vaques de mitjana a la majoria de finques de zones de muntanya.

Augmenta la superfície forestal de forma generalitzada arreu. Els prats, feixes i quintans s'embardissen progressivament. El bosc augmenta en densitat de l'estrat arbustiu i arbori.

A alta muntanya es perden les grans ramades d'ovelles i cabres que aplegaven diversos ramats dels pobles veïns o fins i tot de comarques allunyades que portaven els ramats a passar-hi l'estiu. Les pinedes, boxedes i matollars de neret i ginebró nan ocupen progressivament els prats d'alta muntanya degut a la falta d'herbívors que se'ls mengin. Vaques i eugues no aprofiten aquest tipus de vegetació i els herbívors salvatges tampoc són suficients per menjar-s'ho.

Es perden per manca d'ús i manteniment, fonts, pous, sèquies o recs, forns, mines, molins, cabanes, camins ramaders, corriols, jaces o pletes, etc.

Lògicament es perden també els habitants i bona part de la cultura d'aquesta forma de viure.

Avui el nombre de pastors i caps d'oví i cabrum és el més baix de la història. A comarques com el Ripollès, on el sector havia estat el principal, avui està en perill de desaparèixer. Hi havia termes municipals que acollien vàries ramades d'estiu de 2000 a 6000 caps; i avui no superen els 250 caps i la majoria ja no tenen ni un sol ramat.

3. Derivades dels últims anys

Turisme de consum ràpid

Malgrat els canvis al paisatge agroromader les tendències urbanes han conquistat el medi muntanyós i a dia d'avui més que mai, les muntanyes, rius o estanys més pintorescos o amb més anomenada sobretot via xarxes socials, han esdevingut destins massius pel turisme de lleure. Uns fluxos de gent que causen un fort impacte ambiental als ecosistemes on van degut a la nula o escassa gestió dels mateixos.

Aquests fluxos de visita i consum fugaç modulen també el paisatge socioeconòmic local i comarcal amb canvis en les tendències de consum en la relació grans superfícies-comerç local, gasolineres, hostaleria, restauració i altres serveis, etc.

Les comarques pirinenques ja fa dècades que tenen turisme de caps de setmana, d'esport com l'esquí o l'excursionisme...però a aquest turisme preexistent ara se li ha d'afegir el de "consum ràpid de muntanya", una nova i massiva tendència de "gaudir" de l'alta muntanya de forma efímera, compulsiva i descompromesa. En són exemples les curses d'alta muntanya, els ascensos massius a cims, les aparcades amb centenars de vehicles o pernoctacions en furgonetes a cotes superiors a 2000 metres sobre el nivell del mar...

Augment de pressió sobre l'arrendament de finques amb masia.

Moltes de les masies on s'abandonà la vida i els oficis de pagès, sigui per inviabilitat o per manca de relleu, han estat rehabilitades amb celeritat per a fer-hi turisme rural.

Un turisme amb demanda que rendeix econòmicament per al qui regenta el negoci. Fet que comporta un augment dels preus d'arrendament de les finques amb masia. Molts propietaris de finques prefereixen arrendar per a fer turisme rural més que no pas per a un projecte agrícola o ramader atès que el primer aporta més ingressos.

Factor que augmenta encara més la dificultat del jovent per accedir a finques on dur a terme el seus projectes.

Pèrdua d'infraestructures bàsiques

El descens de petites explotacions ramaderes o agrícoles a les comarques de muntanya ha comportat també que es perdin els espais (infraestructures) on es duen a terme els passos previs a la venda del producte. Aquesta pèrdua es deu en gran mesura a la forta pressió que han fet i fan les grans empreses envers les petites empreses o productors locals i també a la manca de suport efectiu que han tingut els productors locals durant molts anys. En són exemples els escorxadors municipals, sales de desfer, obradors d'elaboració, preparació i envasat, molins fariners pels cereals i llegums, rentadors de llana, adoberies per les pells... els punts de venda del producte de proximitat consegüentment també han disminuït.

Desarrelament de la població urbana

El conjunt de canvis socials esmentats han dut també a canvis ideològics profunds en les persones que habiten en entorns urbans (ciutats o no). Canvis que els situen mentalment allunyats de la realitat dels entorns rurals on es produeixen els béns bàsics (aliments i altres recursos naturals) necessaris per a l'abastiment del conjunt de la societat; també la urbana.

Aquests canvis comporten cada vegada més situacions de confrontació entre el visitant del món urbà i el productor ramader o agrícola local. Sovint causen dilemes ètics als ajuntaments dels municipis de muntanya. Són exemples d'aquest desarrelament la "sacralització de la natura" una corrent de pensament que idealitza els espais naturals, sobretot els considerats bells des d'una perspectiva urbana, considerant-t'hi inapropiat qualsevol aprofitament antròpic diferent al lleure.

És freqüent també la "sacralització dels boscos" o sia la indignació que genera en algunes persones el fet que es talin arbres o es facin aclarides a qualsevol intervenció forestal. També la "personificació" o

“mascotització” del bestiar domèstic quan es desitja pel bestiar les condicions d'un humà urbà o d'una mascota, en constatar que el bestiar no viu com hom, des de la seva perspectiva urbana, considera que ha de viure.

Resumint, durant les darreres dècades els canvis demogràfics i de formes d'aprofitament del territori a les comarques de muntanya ha canviat radicalment el paisatge social i ecològic:

- S'han despoblat els veïnats o masies de zones muntanyoses.

- S'ha invertit la proporció de caps de bestiar que aprofita el gruix de les pastures. Hegemonia de boví versus oví/cabrum.

- La superfície forestal i arbustiva ha augmentat arreu on hi hagué abandonament o reducció de l'activitat rural.

- S'han perdut les infraestructures que lligaven socioeconòmicament els productors locals amb la seva comarca.

- Es pot dir que el consumisme que sosté el capitalisme ha conquerit la mitja i alta muntanya. I encara més, l'ha transformat tant en un “pati” de lleure que fins els mateixos gestors del territori, públics o privats, s'hi estan adaptant engegadament.

- S'ha generat una gran desconnexió entre el món urbà, el majoritari, i el món minoritari de la producció de béns bàsics (sector primari).

4. La importància de recuperar els pastors a les comarques de muntanya.

Els ramats de cabres i ovelles són la forma de pasturatge que redueix més la biomassa arbustiva i que frena l'avanç de la superfície forestal en zones aclarides. La seva forma de pasturar manté els prats com a tals, lliures de noves mates, arbustos o arbres. Són també la forma més eficient de mantenir pastures, en comparació amb els mètodes mecànics o els incendis controlats (els quals també

són necessaris quan es vol recuperar espais amb molta massa forestal).

Els ramats redueixen el **risc d'incendi** o almenys la combustibilitat o inflamabilitat de les masses forestals on pasturen.

Cal tenir present que segons alerta el mateix cos de Bombers de la Generalitat de Catalunya els risc de grans incendis a les comarques de muntanya on la superfícies forestal supera el 80% del terme municipal, només és qüestió de temps. El cos també esmenta cada vegada amb més freqüència el terme autoprotecció per referir-se a la preocupació individual o col·lectiva de protegir masies, urbanitzacions i pobles executant franges de protecció d'incendis.

Fotografia 2 Ramada d'oví paturant al Ripollès. Font: Miquel Casas.

El pasturatge regular dels ramats **fomenta** la diversitat herbàcia dels prats i de retruc la **biodiversitat** de l'ecosistema. Augmenta la proporció de lleguminoses com la regalèssia a alta muntanya en detriment del punxant gispet o gespet, una gramínia d'escàs valor

nutricional. Cal tenir present que els ramats atrauen multitud d'insectes, aus rapinyaires, mamífers, etc...de fet són un factor multiplicador de la biodiversitat.

Els pastors amb la seva tasca diària de vetllar pel seus ramats expandeixen aquest beneficis allà on van.

Els fruits de **l'activitat dels pastors**, carn, làctics, llana, pells i altres serveis, són productes de proximitat que **augmentarien** la escassa **producció local** existent i haurien de culminar el seu recorregut fins al client final com a tals. La forma més responsable de produir i consumir.

Els pastors establerts, amb el seu entorn social o familiar, **contribuirien** a nodrir de **població estable i activa** els municipis de muntanya. Sorgirien projectes de vida.

El jovent que avui es planteja fer de pastor (d'oví i/o caprí) a les comarques pirinenques es troba amb un seguit d'obstacles que sovint el fan deixar-ho córrer o sinó com a mínim començar amb moltes dificultats. Aquests en són alguns:

Dificultat per accedir a la terra (pastures). Actualment les pastures són utilitzades hegemònicament per explotacions ramaderes de bestiar boví i en menor mesura equí.

L'actual sistema de repartiment d'ajudes econòmiques de la PAC (Política Agrària Comunitària) fomenta i manté aquesta hegemonia del bestiar gros, principalment el boví.

Les actuals explotacions ramaderes bovines són de maneig en extensiu, on una persona se'n cuida de 50 a 100 cap de boví o més. El bestiar no es "guardat" mentre pastura ja que ho fa lliurement en grans finques tancades amb fil electrificat o bé per les pròpies limitacions d'accés naturals com passa a l'alta muntanya. Així, el bestiar gros es limita a pasturar les zones més fèrtils de cada vall, generalment els fons de vall i costes rases amb sòls ben desenvolupats, evitant boscos, tarteres o costes de fort pendent. Resulta doncs que molts sectors de cada vall queden "infrapasturats" sistemàticament.

Fotografia 3 Ramat pasturant al Ripollès. Font: Miquel Casas.

Dificultats per a la elaboració o preparació del producte de la pròpia explotació ramadera. Els qui volen iniciar-se i elaborar o preparar per vendre els productes obtinguts dels seus ramats, la principal font d'ingressos, han d'afrontar inversions econòmiques costoses per a fer obradors (formatgeries, sales on tallar, elaborar o desfer les peces de carn..., cambres frigorífiques, etc). La tramitació de les llicències municipals per a l'obtenció dels permisos per tirar endavant aquests projectes és difícil i costós.

Cada cop és més difícil trobar escorxadors propers on poder sacrificar degudament els xais, cabrits, ovelles i cabres. Els petits escorxadors locals o comarcals s'han perdut i ara abunden grans escorxadors privats orientats a la indústria càrnia i no pas a les petites explotacions ramaderes de muntanya.

Dificultat per la comercialització del producte local respecte la resta. L'actual homogeneïtat en la distribució d'aliments dominada quasi

exclusivament per les grans cadenes de supermercats i la falta de suport efectiu i explícit institucional i social als petits productors locals suposen una gran dificultat per a la seva viabilitat econòmica i valorització del seu ofici i dels seus productes.

Xoc social amb els visitants urbans, siguin de ciutat o no, que no comprenen el maneig del bestiar a muntanya.

L'elevada afluència de visitants a l'alta muntanya fa que aquest xocs socials esdevinguin freqüents i puguin comportar un gran desgast pel pastor atès que mentre ell és el mateix, els visitants diaris nous es compten en desenes. En són exemple les situacions de conflicte provocades per deixar els gossos (mascotes) entre el ramat amb l'elevat risc d'atac a les ovelles i cabres o amb els mateixos gossos del pastor, siguin d'atura o de protecció del ramat.

5. Oportunitats i mesures per redreçar la situació

-L'existència de l'actual xarxa d'ens de gestió dels espais naturals, amb l'Agència Catalana de la Natura, els parcs naturals i la resta d'institucions, són una oportunitat per revifar els ramats i pastors si apliquen mesures determinades específicament per aquest propòsit.

- La recuperació dels pastors i els ramats als municipis de muntanya aporta i dona molt. Aporta jovent amb projectes de vida, aporta diversitat ramadera i a l'ecosistema. També diversifica l'economia local. Redueix el risc d'incendi, redueix els costos de manteniment en zones tallades, aclarides o desbrossades. Obre les portes a un nou plantejament sobre com viure i gestionar els territoris de muntanya, diferent del model monocolor del turisme.

-Les races autòctones ovines com l'Ovella Ripollesa conserven encara a dia d'avui les característiques que les fan ideals per a l'aprofitament de les pastures en zones de muntanya.

-Pel que fa a mesures de redreçament calen canvis normatius per:

- reequilibrar la relació entre bestiar boví i ovelles/cabres-
obrir l'accés a les pastures d'alta muntanya a ramats
d'oví/caprí.
- dotar de protecció legal específica els pastors i els seus
ramats i gossos de treball.
- cal reconstruir la xarxa d'equipaments locals necessaris pels
productors (escorxadors, obradors, punts de venda o formes
de distribució del producte local, tallers, etc). I allà on no hi
hagi productors s'hi han de construir igualment per estimular
que se'n hi estableixin.

L'AIGUA I EL TERRITORI: CAP A UN MARC DE GESTIÓ COMÚ

Mireia Jiménez i Llobet

Enginyera Geòloga i Hidrogeòloga. Tècnica del Centre per a la Sostenibilitat Territorial. Membre del grup de geoconservació Quera.

1. *Necessitat d'una visió integral i innovadora en la gestió sostenible del territori*

La teoria de la gestió del territori ha anat evolucionant des de la gestió generalment compartimentada de diferents usos del sòl cap a una major comprensió dels processos que hi tenen lloc. Contraposant-se a la compartimentació tradicional dels espais, la teoria de la gestió del territori actual ha d'intentar analitzar i explicar les interaccions que existeixen en un territori donat, creant d'aquesta manera una visió global que supera les limitacions inherents a la planificació sectorial.

L'ordenació i la gestió territorial s'han de basar, per tant, en el desenvolupament del coneixement dels processos que regeixen el comportament d'un territori determinat i l'aplicació d'aquest coneixement en la presa de decisions des d'una perspectiva integral per a la gestió sostenible del propi territori. Aquesta gestió doncs analitza els factors i processos que intervenen en l'organització d'aquests sistemes i les interaccions que s'hi produeixen.

En aquest sentit són necessàries propostes dirigides cap a la conceptualització i el desenvolupament, des d'una perspectiva interdisciplinària i integral, de nous enfocaments, models, metodologies i eines de suport a la presa de decisions i al seu posterior seguiment, per part dels gestors i usuaris del territori. Tot això fortament basat en el coneixement mediambiental en totes les seves disciplines i el coneixement socioeconòmic (activitats econòmiques, desenvolupament urbanístic, factors socials i culturals, etc.) del medi i les seves interaccions.

Així, la Gestió Sostenible del Territori ha d'integrar tant els aspectes mediambientals, econòmics i socials com altres aspectes igualment importants, com són la cultura pròpia de cada indret, el seu paisatge, així com l'ètica (justícia i equitat territorial).

La gestió integral del territori ha de contemplar alhora:

1. la gestió dels recursos naturals pel que fa a la disponibilitat o manca d'aquests,
2. la gestió dels riscos, que ha de garantir la sostenibilitat de les inversions.

El procés ha de ser participatiu i multidisciplinar i ha de permetre la interrelació de la societat civil amb els tècnics locals, polítics, entitats socioambientals i d'altres membres rellevants d'aquell territori.

Crear espais d'intercanvi i consens que parteixin de l'àmbit local més proper. Per això és imprescindible el compromís polític per tal de desenvolupar-los i dotar-los de pes específic i representativitat; alhora que és necessària la implicació activa i responsable de la ciutadania organitzada, que trobi al seu abast aquests espais de comunicació amb les institucions.

Fotografia 1: naixement d'un torrent.
Font: Mireia Jiménez

2. *Relació entre els recursos hídrics, els usos del sòl i el clima*

A escala mundial, els recursos d'aigua dolça disminueixen en moltes zones àrides i semiàrides a causa de la sobreexplotació de les aigües subterrànies. Però també l'aigua emmagatzemada en els pols ha disminuït a causa dels canvis de temperatura i en els patrons de les precipitacions. La tendència mundial de reg intensificat també dóna lloc a l'extracció en excés de les aigües subterrànies, així com la construcció de preses que altera el curs i comportament de les aigües superficials. El resultat d'aquestes i més observacions s'han englobat en el que es va anomenar "l'emergent crisi mundial de l'aigua" (Manzoor, 2011).

L'ús del sòl i el clima (i els seus canvis) interactuen i defineixen en gran mesura la qualitat i la quantitat de les masses d'aigua. Les accions antròpiques afecten als processos hidrològics i, per tant, també influeixen en el propi cicle de l'aigua. Aquests canvis en els processos hidrològics influeixen en l'estructura dels ecosistemes aquàtics i, per tant, també en les seves funcions, que alhora alteren els serveis associats i que al seu torn estan relacionats amb la vulnerabilitat climàtica. En altres paraules, **la resiliència i resistència al canvi climàtic que els ecosistemes aquàtics poden proporcionar s'han reduït significativament a causa dels canvis en l'ús del sòl**. Això també ha contribuït a alimentar la crisi mundial de l'aigua.

La interacció dels usos del sòl i el clima amb els recursos hídrics desemboquen en una alteració dels ecosistemes aquàtics, com ara (Kaushal et al. 2017):

- L'entorn construït estableix un domini d'escorrentia dins del sistema aquàtic i amplifica les pèrdues d'aigua.
- La influència de la vegetació en l'escorrentia pot ser complexa i difereix segons les espècies i regions. En general però, una disminució de la densitat de vegetació provoca un augment de l'escorrentia.

- L'agricultura i el procés continu de conversió de terres per a la producció de cultius sovint resulten en una erosió i compactació més fortes dels sòls i també disminueixen la capacitat d'infiltració de l'aigua. Això es tradueix en una recàrrega d'aigua subterrània més baixa i simultàniament en una major escorrentia.
- La urbanització, en combinació amb la protecció d'aquestes zones contra les inundacions, condueixen a la canalització de les capçaleres i afecten l'estructura i la funció de les xarxes fluvials, cosa que també afecta la qualitat de l'aigua.
- Les pèrdues en la retenció, infiltració i l'emmagatzematge d'aigua redueixen la capacitat dels ecosistemes per amortir períodes extrems pel que fa a la quantitat i qualitat de l'aigua.
- La disminució de l'emmagatzematge d'aigua dolça mitjançant la retenció que fan els ecosistemes està relacionada amb la desforestació, la compactació o el segellament dels sòls.
- Es posa l'accent també en l'augment de l'extracció, que es relaciona amb un augment de les zones urbanitzades-industrialitzades i/o a un augment de l'ús agrícola de les terres.
- Alhora, des de principis del segle XX que s'emmagatzema molta aigua superficial mitjançant preses. Això també afecta de forma significativa els fluxos i la qualitat i propietats de l'aigua.
- En el context actual de canvi climàtic, es poden donar situacions extremes en les que la quantitat i/o qualitat de l'aigua condueixen a pèrdues locals en els serveis dels ecosistemes i la seguretat regional del propi recurs. Per exemple, la quantitat i la variabilitat de les precipitacions poden disminuir dins d'una zona de captació a causa del canvi climàtic i provocar situacions crítiques pel que fa a la disponibilitat d'aquest recurs.
- Els canvis en la distribució de les precipitacions i la reducció del desglaç de les cobertes de neu també afecten a la recàrrega dels aqüífers.

Els principals reptes per a la futura gestió de l'aigua són, d'una banda, les dues qüestions quantitatives, tant l'escassetat d'aigua com l'excés d'aigua (per exemple, les riades i temporals). D'altra banda, qüestions qualitatives com és l'accés a l'aigua potable. A això cal sumar-hi els canvis en la distribució de les condicions

meteorològiques i climàtiques, com per exemple una major freqüència de períodes extrems de precipitació o temperatura.

Urgeix proporcionar estratègies realistes per recuperar les pèrdues d'estructura, funció i serveis dels ecosistemes aquàtics i per mitigar els efectes del canvi climàtic, amb l'objectiu de revertir el camí de la degradació dels sistemes hídrics. La gestió de l'aigua no serà estàtica en el futur, sinó que ha de facilitar processos dinàmics basats en la gestió adaptativa. Les investigacions de les darreres dècades manifesten que **la conservació de les terres naturals és fonamental per frenar i/o revertir els efectes interactius de l'ús de la terra i el clima sobre els recursos hídrics**. És clara doncs la relació indivisible entre la gestió del territori (aquesta defineix l'ús i la relació que mantenim amb aquest) i la gestió dels recursos hídrics.

3. La gestió comuna integrada: complexa però necessària

Les crisis relacionades amb la degradació de les terres, la seguretat alimentària, la degradació de la qualitat i la quantitat de l'aigua, la disminució dels ecosistemes, la pobresa i les pèrdues econòmiques derivades d'esdeveniments climàtics extrems estan relacionades entre si i les causes fonamentals provenen dels fracassos de les polítiques governamentals aplicades.

La comunitat mundial utilitza processos de negociació intergovernamentals per desenvolupar tractats internacionals que proporcionen un marc comú de drets i obligacions reconeguts legalment entre els estats. Molts dels temes d'aquests tractats globals són controvertits, i el més esperable en alguns casos són els convenis marc que representen el denominador comú més baix necessari per arribar a un acord sobre una qüestió i que sovint acostuma a ser, a curt o llarg termini, insuficient.

Els països tenen problemes ambientals complexos relacionats amb l'aigua que són de naturalesa transfronterera, considerant aquestes fronteres a qualsevol escala: local, regional, nacional...

És necessari explorar la naturalesa d'aquestes crisis interconnectades i el marc jurídic internacional aplicat, sovint de caràcter sectorial i fragmentat. Cal identificar les oportunitats per assolir els objectius marcats mitjançant enfocaments integrats en la gestió dels recursos hídrics i del territori. Moltes decisions sobre l'ús del sòl també són decisions sobre l'ús de l'aigua, així, s'ha de considerar col·lectivament la gestió del territori i la gestió dels recursos hídrics per poder avançar de forma sostenible, doncs les decisions preses en la gestió d'un dels dos factors afecta de forma directa a l'altre.

Simplement no queda prou aigua com a conseqüència dels fracassos de governança per satisfer les necessitats de futur. Si aquest nou imperatiu no es persegueix activament, la seguretat alimentària, l'aigua i el medi ambient desestabilitzaran, com ja està passant, diverses regions.

La comunitat mundial finalment ha reconegut el valor dels béns i serveis dels ecosistemes relacionats amb l'aigua per a la reducció de la pobresa i l'economia global. Ara el repte és veure si, amb les eines i recursos existents, la comunitat mundial té voluntat política per revertir de manera immediata les pèrdues dels ecosistemes i crear polítiques i accions efectives per equilibrar els usos futurs.

Els enfocaments integradors contemporanis però s'orienten massa a una solució de procés única, decidida i definida a escala internacional. Potser caldria un enfoc més "fet a mida", particularitzat, doncs la diferenciació o integració diferenciada podria conduir a una millor governança.

La col·laboració i la implicació dels grups d'interès esdevenen un element crític per a encaminar-nos, de forma immedita, cap a una gestió sostenible del territori i dels seus recursos naturals, dins dels quals tenim l'aigua. Així, cal entendre quan i per què s'ha de promoure un procés de col·laboració, i definir els mecanismes necessaris per implementar-lo.

L'observació i la investigació del desenvolupament de la crisi climàtica mundial són un element clau per fer front als problemes socioambientals actuals doncs poden ajudar a diagnosticar una

síndrome global que afecta, entre molts d'altres aspectes, la quantitat i la qualitat de l'aigua. Cal una gestió del territori i dels recursos naturals que permeti fer:

l'avaluació de la gravetat de les deficiències,
anticipació en la predicció de la quantitat i la qualitat de l'aigua al llarg del temps,
identificació i detecció de l'estabilitat, la resistència i la resiliència dels recursos hídrics al llarg del temps,
selecció d'intervencions adequades de gestió d'infraestructures i / o restauració d'ecosistemes

Els processos col·laboratius poden estimular els vincles entre les organitzacions participants, obrint el camí per a una major participació i facilitant la gestió integrada dels recursos naturals i del territori. No obstant això, la seva capacitat per fer-ho està fortament influenciada pels contextos geogràfics, històrics, institucionals, polítics i econòmics en que es troben. Cal tenir en compte aquests factors contextuais en el disseny dels processos de col·laboració per tal d'enfortir les xarxes de governança i millorar els resultats de la gestió del territori en un futur immediat de canvi climàtic.

És extensíssima la bibliografia referent a la gestió comuna i integrada de l'aigua i el territori: anàlisi de casos executats, valoracions de marcs polítics i legals, propostes de metodologies i processos... la informació la tenim, l'anàlisi està fet (i està en constant actualització), les dades que obtenim ens alerten de la necessitat imperant de canviar el model... no hi ha excuses, ens sobren els motius, cal posar voluntat real en la gestió integrada del territori i modificar tot allò que sigui necessari de la governança i les polítiques actuals per assolir una gestió sostenible dels recursos naturals i del territori on vivim.

Conflictes

PERQUÈ HEM PRESENTAT AL·LEGACIONS A L'ESTUDI INFORMATIU I D'IMPACTE AMBIENTAL DE LA VARIANT DE LES PRESES

Varis autors i autores membres de Salvem les Valls i el Centre per a la Sostenibilitat Territorial

Des del Centre i Salvem les Valls després d'analitzar l'estudi informatiu vam creure que aquest no té en compte els impactes ambientals i agraris irreversibles que implica la construcció d'aquesta nova carretera. A més l'estudi d'impacte ambiental incompleix el seu propòsit al contenir informació incorrecta o obviar informació transcendental per a la seva correcció. Aquest fet vulnera, almenys en el seu esperit, unes quantes lleis que protegeixen la biodiversitat, el paisatge, l'emergència climàtica i els sòls agrícoles.

Respecte els sòls agraris

L'afectació oscil·la entre 10 i 14 hectàrees depenen de la variant que no es poden reemplaçar, ni compensar. Els sòls afectats han estat descrits com a prime farmland⁴ designació del departament d'Agricultura dels Estats Units que defineix aquests tipus de terres com a d'alt valor ja que tenen la millor combinació de característiques físiques i químiques per produir aliments, pinsos, farratge, fibra i cultius oleaginosos i per tant d'alt interès agrícola.

Segons la LLEI 3/2019, del 17 de juny, dels espais agraris obliga que els instruments d'aprovació de les obres i les infraestructures subjectes a la Llei 3/2007, del 4 de juliol, de l'obra pública, han d'incorporar, si escau, una anàlisi d'afectacions agràries, d'acord amb el que estableix l'article 12 i que s'hauria d'actuar sota el principi de precaució per no afectar sòls d'alt valor agrari que possiblement estiguin contemplats en el Pla territorial sectorial agrari de Catalunya que està en fase d'elaboració.

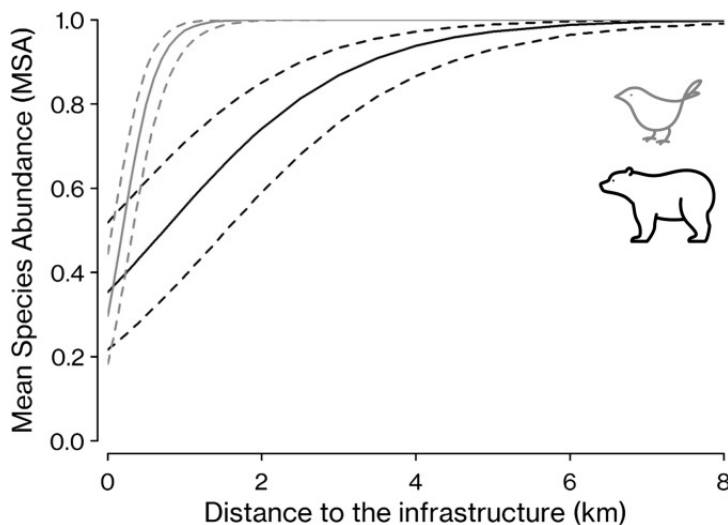
⁴ Mapa de sòls (1:25.000) de Catalunya : àrea agrícola de la vall d'en Bas (La Garrotxa) / Treball de camp, memòria i mapes : O. Palou, J. Boixadera

Respecte el Patrimoni Natural i la biodiversitat

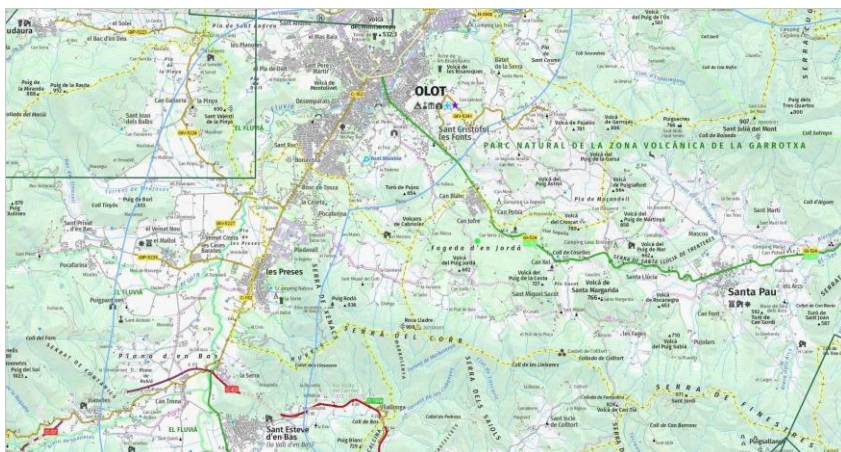
La nova carretera circula en la seva totalitat per un espai connector declarat com a infraestructura verda i per aquest motiu vulnera la llei 42/2007 de 13 de desembre del Patrimoni Natural i de la Biodiversitat ja que no es té en compte que pot suposar un dany irreparable a la Xarxa Natura 2000 i que caldria, com indiquen els seus principis inspiradors, fer prevaldre la protecció ambiental sobre l'ordenació territorial i urbanística; la incorporació del principi de precaució en les intervencions que puguin afectar espais naturals i/o espècies silvestres; contribuir a impulsar processos de millora en la sostenibilitat del desenvolupament associats a espais naturals protegits; en la promoció de la utilització ordenada dels recursos per garantir l'aprofitament sostenible del patrimoni natural; i en la integració dels requeriments de la conservació, ús sostenible, millora i restauració de patrimoni natural i la biodiversitat en les polítiques sectorials.

Totes les alternatives plantejades afecten als espais connectors i no es proposen mesures correctores adients a aquesta fragmentació de les infraestructures verdes. Creiem que en un indret catalogat com a connector no es pot crear una nova carretera doncs s'incorpora una barrera més a la connexió ecològica, un dels greus problemes que té Catalunya i Europa en la seva crisi ecològica tal com demostra l'article de Torres A5. Et al: Assessing large-scale wildlife responses to human infrastructure development.

⁵ Torres A, Jaeger JAG, Alonso JC. 2016. Assessing large-scale wildlife responses to human infrastructure development. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 113: 8472-8477

Font: article Assessing large-scale wildlife responses to human infrastructure development. Torres A. et al.

Mapa extret del <http://sig.gencat.cat>, en blau els límits del riu Fluvià com a connector ecològic, els requadres verds són connectors terrestres principals.

Les quatre alternatives passen per espais amb hàbitats corresponents a zones humides escasses i en retrocés, potencialment restaurables i potencialment catalogables en una futura revisió de l'inventari de zones humides de Catalunya (Generalitat de Catalunya, 2008). Aquest aspecte no s'ha tingut en compte als estudis d'impacte ambiental, ni els estudis informatius. Pel que fa a l'estudi d'impacte ambiental hi manquen informacions molt rellevants sobre la presència d'espècies d'ocells hivernants o migradores protegides. Malgrat que s'ha utilitzat el portal ornitho.cat per llistar les espècies d'ocells és evident que no s'ha fet una exploració profunda de les dades d'aquest portal i això és motiu per demanar-ne una revisió en l'aspecte de les espècies de la zona d'estudi. Les zones humides per on es proposa transcórrer la nova infraestructura, situades dins els municipis de Les Preses i la Vall d'en Bas estan formades per recs i basses semipermanents i temporals, que alberguen espècies d'aus hivernants i migradores amb categories de conservació segons diversos referents científics nacionals i internacionals i estats de protecció segons les legislacions vigents. Alguns exemples, entre d'altres, són:

El bacadell sord (*Lymnocyrtus minimus*), amb Categoria C segons el Decret Legislatiu 2/2008, és una espècie present a la zona afectada per la infraestructura proposada, amb una presència molt escassa però regular (dades Ornitho.cat), la qual seria fruit d'accions de protecció dels ecosistemes aquàtics continentals d'aquestes localitats.

El corriol petit (*Charadrius dubius*), amb Categoria C segons el Decret Legislatiu 2/2008, i catalogada com a espècie sensible en el Decret 148/1992, és una espècie present a la zona, durant el pas migratori. La cigonya blanca presenta nombroses cites a la zona durant els passos migratoris. I és una espècie d'interès comunitari objecte de mesures especials quant a la conservació dels seus hàbitats, (Annex I de la Directiva 79/409/CEE). També a Espanya és una espècie objecte de mesures de conservació especials quant el seu hàbitat (Annex IV de la Ley 42/2007).

Adjacent a la zona afectada directament hi ha un dels punts de la comarca de la Garrotxa amb major número d'espècies d'ocells

hivernants i migradores escasses, que hauria de ser fruit d'una restauració d'un complex d'ecosistema mosaic que combinés recs i basses temporals, cursos fluvials i els seus hàbitats, en mosaic amb l'activitat agrícola de la zona, més que d'una pertorbació antròpica que directament i indirectament afectarà a aquest potencial per a la biodiversitat de la zona. Es tracta d'un espai amb reproducció confirmada de cuereta groga (*Motacilla flava*), única localitat de reproducció dins la comarca de la Garrotxa, hivernada de fredelugues (*Vanellus vanellus*) i repicatalons (*Emberiza schoeniclus*), entre d'altres (informacions que es poden trobar al portal Ornitho.cat).

Un altre aspecte on no s'esmenta cap mesura correctora en l'estudi d'Impacte Ambiental és el referent a l'abocador i la seva afectació a un hàbitat d'interès comunitari, concretament el referent als prats de dall de terra baixa i de la muntanya mitjana (*Arrhenatherion*). Creiem que en aquest indret, per la seva fragilitat ecològica i el seu interès paisatgístic, no es pot emplaçar un abocador de runes encara que sigui temporal.

En el Pla especial de la Zona Volcànica de la Garrotxa aprovat el 2010 s'assenyala que Can Barranc és un aflorament d'interès geològic del Parc i no una pedrera com indica l'estudi d'impacte ambiental. L'àrea exterior d'influència hidrològica a què fan referència els paràgrafs anteriors és delimitada al Plànol d'ordenació núm. 1 amb la denominació d'Àrea de Protecció Hidrològica. Comprèn la conca del riu Fluvià, des del seu naixement fins que abandona l'àmbit del Parc, i les conques dels tributaris que hi conflueixen abans del Parc o al seu interior com per exemple la Vall d'en Bas.

Canvi climàtic i emergència climàtica

L'estudi no afronta l'emergència climàtica i creiem que vulnera greument la LLEI 16/2017, de l'1 d'agost del Canvi Climàtic que obliga a una reducció d'emissions de gasos d'efecte hivernacle per tal d'assolir els objectius proposats pel Govern de Catalunya. Com s'esmenta en el punt 2 de l'article 11 de la Llei: "Els nous plans i projectes han d'incloure en l'informe d'impacte ambiental una avaluació d'adaptació als efectes del canvi climàtic d'acord amb els

escenaris més probables previstos en els informes del Grup Intergovernamental d'Experts en Canvi Climàtic”.

L'estudi només discuteix les emissions en la construcció de les diferents alternatives i en el trànsit de pas sense plantejar una reducció del trànsit respecte el previst a l'estudi informatiu, amb unes previsions de creixement desproporcionades en el marc d'emergència climàtica actual.

L'estudi hauria de rectificar les previsions de trànsit a la baixa, amb reduccions d'almenys un 20% fins el 2045, càlcul raonable i molt per sota dels compromisos adquirits per Europa d'una reducció del 60% pel 2040. A més creiem que hauria d'incloure l'impacte en reducció de vehicles que provocarà el treure el peatge a l'AP7 de la frontera a Barcelona ja que el temps de la Catalunya central a l'Alt Empordà i frontera serà més ràpid per l'eix transversal. Si apliquem aquesta reducció realista de trànsit a la taula que hi ha a l'estudi el nombre de vehicles varia de molt:

IMD	Variant les Preses – la Vall d'en Bas				
	TRAM 1	TRAM 2	TRAM 3	TRAM 4	TRAM 5
2016	8.266	5.872	11.014	8.444	8.444
2045 (reducció 20%)	6.888	4.893	9.178	7.037	7.037

Els càlculs pel tram 5 no són correctes a l'estudi informatiu presentat ja que difícilment en aquest tram s'incorporaran més vehicles i creiem que es mantindran els mateixos que el tram 4.

Amb trànsits de com a molt 9.000 vehicles/dia no es justifica aquesta carretera per l'impacte crític que genera en el paisatge, l'agricultura i el medi ambient i, tal i com exposem a les demandes, es pot solucionar els problemes de manera més eficient amb altres tècniques (en diem Alternativa 0).

Un altre error és el càlcul que a velocitat de 50km/h les emissions són més elevades degut a unes majors RPM dels vehicles (no es comenta d'on surt aquesta informació) i per aquest motiu caldria

incorporar a l'estudi d'impacte ambiental una alternativa de mobilitat eficient i eficaç simplement mantenint les carreteres actuals, utilitzant semàfors intel·ligents i incorporant dues rotondes al N i S de Les Preses que seria l'equivalent a l'Alternativa 0 sense semàfors.

Respecte al paisatge

El paisatge en la zona és una actiu reconegut internacionalment. A Catalunya es va crear la LLEI 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge que vetlla per la protecció del paisatge i defineix els instruments dels quals el Govern es dota per a reconèixer-ne jurídicament els valors i per a promoure actuacions per a conservar-lo i millorar-lo. Així, aquesta llei té per objectiu fer compatible el desenvolupament econòmic i urbanístic amb la qualitat de l'entorn, atenent els valors patrimonials, culturals i econòmics. Creiem que l'estudi no té en compte que el traçat per la zona de Codella afectarà negativament el paisatge i l'interès geològic de la colada de lava del Bosc de Tosca a l'empitjorar la visibilitat del millor llac de resclosa volcànica de la Península Ibèrica i dels millors d'Europa.

Hidrologia

Aquesta nova carretera circula per una zona hidrològicament molt sensible i per aquest motiu cal evitar el traçat per aquest indret, tant per el risc d'inundacions com pel propi aquífer que travessa, doncs aquest és la zona de recàrrega de l'aquífer de la ciutat d'Olot que abasteix d'aigua potable a 35.000 habitants.

El canvi climàtic influeix significativament en el cicle hidrològic i pot originar canvis significatius en els règims de les seves components. Els eventuais canvis futurs poden ser de tal magnitud que donin lloc a situacions hidrològiques noves o extremes, fins ara no viscudes, que invalidin resultats obtinguts amb la referència de les sèries històriques. Períodes de pluges intenses com les viscudes aquest gener de 2020 eren poc probables però ara aquesta probabilitat es pot incrementar considerablement si ens emmarquem en el nou context d'emergència climàtica en el que estem. Per aquest motiu és tant important tenir present, entre els escenaris de futur, anàlisis que

incorporin l'eventual canvi de les sèries històriques. En aquest sentit, l'Annex 8 "Climatologia, hidrologia i drenatge", així com els seus Apèndixs, basen els estudis i resultats en documents i informes molt anteriors cronològicament (2010, 2012). Concretament, en l'Apèndix 1 "Estudi Hidrològic", la informació utilitzada per a les pluges de disseny es basa en un document realitzat pel CEDEX que data de l'any 1999. En aquests documents encara no es considerava ni es preveia l'actual context d'emergència climàtica i els efectes que té sobre el context hídric. Es considera necessari doncs revisar i actualitzar tota aquesta informació, amb la que es basen totes les hipòtesis de càlcul i conseqüents resultats, considerats obsolets dins del context actual i futur.

En aquesta situació, les conseqüències del canvi ambiental són una externalitat que cal incorporar a la planificació territorial i a la gestió dels propis recursos. En aquest procés de planificació, la consideració dels canvis climàtic i antròpic sobre els sistemes hidrològics és fonamental per adaptar-se als impactes que tindrà en la disponibilitat d'aigua i el control d'avingudes. En l'informe presentat sobre el medi hídric en cap moment es fa menció a la situació d'emergència actual ni es té en compte aquest context a l'hora de projectar la infraestructura i els seus impactes sobre el terreny i ecosistemes adjacents.

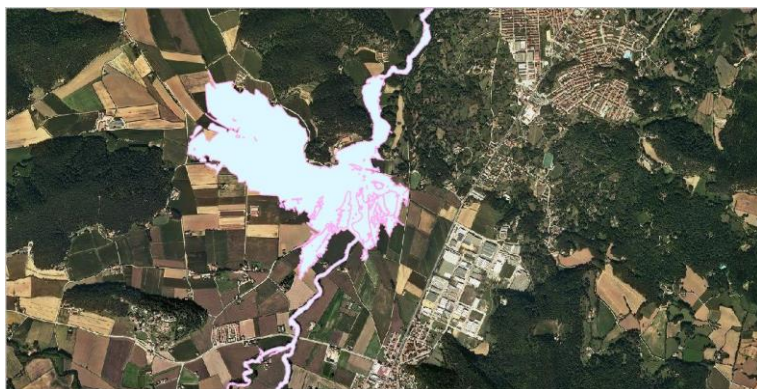
Inundabilitat i risc

La variant en la meitat del seu traçat passa per zona inundable, sobretot en la zona de Codella. En aquest cas, la llei indica clarament que no es pot executar una infraestructura que no deixi laminar l'aigua, i el projecte actual genera aquest efecte barrera. Per tant, elevar la carretera amb pilars seria la única alternativa segons la Llei d'Urbanisme (Text refós i reglament del 2006) que respecte al risc d'inundació d'avingudes cada 500 anys assenyalava que: l'establiment longitudinal d'infraestructures de comunicació i transport, sempre que permeti la preservació del règim de corrents. Aquesta mesura provocaria un impacte paisatgístic crític.

A la zona de Codella, per on passa la nova carretera és dins els límits de risc d'inundacions cada 10 anys i segons la llei d'urbanisme no hi

pot admetre cap ús, llevat d'aquells previstos a la legislació aplicable en matèria de domini públic hidràulic. Si bé per l'interès general i sempre que es demostrï que no hi ha alternativa. Creiem que no s'ha explorat prou l'Alternativa 0 tal com comentem en l'apartat de demanda.

Sobre els canvis en els patrons de precipitació i dels recursos hídrics, a nivell local o regional, les incerteses són encara elevades. La comunitat científica però avala la opinió que s'esperen xàfecs i aiguats més violents en les zones de la conca del Mediterrani i la generació més freqüent d'avingudes amb un cabal elevat, afectant clarament doncs el règim de precipitacions de Catalunya. Aquest aspecte accentua encara més la necessitat de redimensionar la zona inundable del riu Fluvià i preservar-la per tal de minimitzar-ne les conseqüències sobre l'entorn.

Mapa Extret del <http://sig.gencat.cat> , inundabilitat a la zona de Codella cada 10 anys

Mapa extret del <http://sig.gencat.cat> , inundabilitat a la zona de Codella cada 500 anys

Zona inundada per on ha de passar la nova carretera durant el temporal Glòria – 22 de gener 2020 a les 11 matí - Font: JM Mallarach.

Zona inundada per on ha de passar la nova carretera durant el temporal Glòria – gener 2020 a les 11 matí - Font: JM Mallarach.

Aqüífers

El nou context climàtic no tan sols implica canvis en el règim dels recursos superficials, es pot esperar també una disminució del total infiltrat al subsòl (ja que la intensitat de la precipitació superarà la capacitat d'infiltració del sòl). En definitiva, es modifica el temps de residència de l'aigua incident a la conca i, amb ella, disminueix la possibilitat de recuperar les reserves i compensar les extraccions dels recursos locals (a això cal sumar-li l'efecte dren que generarà el túnel executat).

Ahora, l'execució de la infraestructura, considerant tots els trams, ja siguin en fals túnel o en terraplè, afecta notòriament les característiques físiques del terreny adjacent (aquífer), doncs en modifica paràmetres essencials en la regulació del flux com la permeabilitat, la transmissivitat, la capacitat d'emmagatzematge i la distribució de la càrrega hidràulica (modificació del camp de pressions). En referència a l'execució del tram de túnel, els principals impactes son:

- modificació de la distribució de la recàrrega, així com de la quantitat de flux;
- alteració del nivell piezomètric;

- variació dels cabals en zones de surgència, variació dels cossos hídrics superficials i variació del nivell dels pous propers;
- alteració de la qualitat del propi recurs hídic.

La magnitud d'aquests impactes dependrà, per una banda, del rebaixament del nivell freàtic en la fase d'execució i dels cabals que s'acabin infiltrant en el túnel durant la fase de servei.

La pràctica totalitat de l'estudi hidrològic que es presenta fa referència a l'impacte de la infraestructura sobre el medi hídic superficial, fent un anàlisi d'inundabilitat (en base a patrons pluviomètrics anteriors i obsolets pel que fa al règim canviant de pluges actual i futur) i presentant alternatives de drenatge. No hi ha cap menció ni anàlisi específic pel que fa als efectes de la infraestructura sobre l'aqüífer ni el recurs hídic subterrani.

Així, amb compliment dels articles 6 i 7 de la Directiva Marc de l'Aigua (DMA) de la Unió Europea, aprovada pel Parlament Europeu i el Consell el 23 d'octubre de l'any 2000 i publicada al DOCE el 22 de desembre del 2000 (2000/60/CE), s'estableix un registre de zones declarades objecte de protecció especial. Totes les masses d'aigua subterrània identificades a Catalunya estan incloses en aquest registre. Alhora, la massa d'aigua del Fluviovolcànic de la Garrotxa està inclòs, de forma parcial, dins les zones vulnerables a la contaminació per nitrats d'origen agrari. Concretament, dins dels municipis afectats s'hi inclou La Vall d'en Bas i Les Preses (Directiva 91/676/CEE, segons Decret 476/2004) i es considera, en la totalitat de la massa d'aigua, que la pressió total sobre l'estat químic és alta (caracterització de les masses d'aigua subterrània de Catalunya per part de l'Agència Catalana de l'Aigua).

Per totes aquestes consideracions, es tracta doncs d'una massa d'aigua molt susceptible a les alteracions de l'entorn i es considera necessari un anàlisi específic de les afeccions de la infraestructura sobre l'aqüífer, doncs és un sistema hídic fràgil, sotmès a altes pressions antropomòrfiques. Tal i com es considera al document de caracterització de les masses d'aigua subterrània de Catalunya per part de l'Agència Catalana de l'Aigua, la vulnerabilitat intrínseca associada a l'aqüífer és ALTA: "la massa d'aigua està formada per un

conjunt d'aqüífers de tipologia lliure i confinada amb predomini de lliure, amb zones no saturades poc importants i fluxos relativament ràpids. La permeabilitat granular i fissurada li configura una vulnerabilitat entre moderada i alta. En general, per a tota la massa d'aigua s'ha considerat una magnitud alta”.

Paral·lelament, tal i com es recull en els informes anuals (es té registre des de l'any 2005) de “Seguiment de l'oscil·lació piezomètrica amb registre continu de la Aqüífers Quaternaris del Parc Natural de la Zona Volcànica de La Garrotxa” fets per la Unitat de Geodinàmica Externa i Hidrogeologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (Joan Bach), solament amb precipitacions superiors a la mitjana es recupera una situació dels nivells piezomètrics. Cal tenir en compte però també quina tipologia de precipitacions són les que garanteixen una bona recàrrega de l'aqüífer: tal i com es comenta, precipitacions molt intenses i en poc temps (com les que es preveuen dins del context de canvi climàtic) no suposen una major recàrrega.

Així doncs, cal preservar a l'aqüífer de qualsevol afecció que li suposi una disminució i/o alteració dels nivells piezomètrics (sobreexplotació, drenatge i alteració del flux subterrani, disminució de la capacitat d'infiltració...) i tenir en compte les conseqüències de qualsevol acció no tan sols en el propi àmbit d'execució de l'obra sinó també aigües avall, doncs l'aqüífer al·luvial de la Vall d'en Bas està connectat amb el fluviovolcànic d'Olot i una alteració de les condicions hidrològiques d'un afecten a l'altre.

Donat que l'estudi no té en compte ni fa referència a cap dels aspectes esmentats sobre el medi hídric subterrani es considera necessària una revisió i replantejament del mateix i de la proposta d'alternatives de traçat en general.

Anàlisi de vulnerabilitat

No té en compte el risc volcànic existent.

Conclusions

Les 4 alternatives plantejades presenten un impacte ambiental crític respecte els sòls agrícoles, la biodiversitat, el paisatge, la inundabilitat i els aqüífers. Per aquest motiu creiem menys agressives les següents alternatives:

Desplaçar la rotonda Sud projectada a l'Estudi Informatiu fins a l'alçada de la cruïlla de la C-152 amb la carretera de la bòbila i mantenir l'actual proposada a la cruïlla entre la C-152 amb la crta. del Corb. No cal dur a terme cap més obra de les proposades.

Modificar la regulació semafòrica actual per una d'intel·ligent que redueixi les retencions innecessàries i prohibir el gir a l'esquerra segons el sentit de la marxa dins la travessera de Les Preses.

Aplicar estrictament la restricció vigent al túnel de Bracons (C-37) del pas de vehicles de més de 7.500 Kg de MMA, transports especials o mercaderies perilloses amb origen i destí que no sigui La Garrotxa i Osona segons la resolució INT / 593/2019, de 7 de març, per la qual s'estableixen les restriccions a la circulació durant l'any 2019.

Permetre el pas de camions de més de 3 eixos de transport d'animals vius per la travessera de Les Preses només entre les 20:00 i les 8:00 h.

Elaborar una pla de mobilitat comarcal amb l'objectiu de reduir el trànsit dels vehicles particulars i reguli el pas de camions per aquestes vies tal com aconsella l'informe del Grup Intergovernamental d'Experts en Canvi Climàtic del 2018 i per tant la LLEI 16/2017, de l'1 d'agost, del canvi climàtic

ANÀLISI DAFO DE LA SALUT I LA MOBILITAT A LA GARROTXA

Ferran Campillo i López, M.D.

Pediatre de la Unitat de Salut Mediambiental Pediàtrica, Equip Pediàtric Territorial de la Garrotxa i el Ripollès.

Membre del Comitè de Salut Mediambiental de l'Associació Espanyola de Pediatria i coordinador del Grup de Treball de Salut Mediambiental de la Societat Catalana de Pediatria.

La manera en què ens desplacem al nostre lloc de feina, centre educatiu o a les activitats de lleure ha passat a ser un factor cabdal per a la salut i qualitat de vida. Un any abans de l'inici de la pandèmia de la COVID-19, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) situava la contaminació atmosfèrica i el canvi climàtic com el principal repte sanitari a abordar en el següent lustre (1), essent-ne el responsable més directe la crema de combustibles fòssils. A Europa i particularment a l'Estat espanyol, el trànsit motoritzat és la principal font d'emissions de diòxids de nitrogen (NOx) i la tercera en partícules en suspensió de menys de 2,5 micres (PM2,5) (2). L'exposició a la contaminació atmosfèrica provoca 33.300 morts prematures cada any a l'Estat espanyol segons l'Agència Ambiental Europea (EEA) (3), una quarantena per any a la Garrotxa. Una xifra similar a la provocada per la pandèmia de la COVID-19 fins a mitjans d'octubre del 2020, però de forma recurrent, any rere any, des de fa dècades, per la qual cosa l'OMS l'ha anomenada "l'assassí silenciós".

Aquest increment de la mortalitat es deu sobretot a expenses de patologies cardiovasculars (ictus, infarts, accidents cerebrals vasculars), respiratòries (malaltia pulmonar obstructiva crònica i pneumònies) i càncer (pulmonar especialment). Tanmateix aquesta és només la punta de l'iceberg. L'exposició crònica durant l'embaràs s'ha relacionat amb parts prematurs i avortaments espontanis, i durant la infància i adolescència a una afectació del neurodesenvolupament, amb descens del rendiment acadèmic, i problemes respiratoris, entre molts altres (4). L'expressió d'aquesta exposició pot tenir lloc anys o dècades més tard, amb aparició de

malalties neurodegeneratives com l'Alzheimer o la malaltia de Parkinson (4).

El soroll del trànsit motoritzat també és un factor important per a la salut i qualitat de vida: no només es relaciona amb una pèrdua d'audició a llarg termini sinó amb efectes no auditius com trastorns de la son, hipertensió arterial, malalties cardiovasculars, i baix rendiment acadèmic en infants i adolescents (5). Tot això, sumat a la mortalitat o pèrdua de qualitat de vida relacionat amb l'accidentalitat viària, que a la Garrotxa només l'any 2019 va causar 209 víctimes (6), situen la mobilitat, i molt particularment el transport motoritzat, com una amenaça per a la salut de primer ordre. Per què, doncs, no pren la urgència i importància suficient?

Mitjançant una anàlisi DAFO (debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats) del model de mobilitat i l'impacte en salut (Taula 1), ens trobem com a primera debilitat una comarca pensada per als desplaçaments en cotxe. La industrialització de la Garrotxa durant els darrers segles, com altres comarques catalanes o regions europees (Figura 1), ha anat lligada a una forta transformació urbana i de les comunicacions (7), passant d'una mobilitat de tracció humana o animal, passant pel ferrocarril i la bicicleta, la universalització de l'automòbil privat i més recentment a la irrupció dels anomenats vehicles de mobilitat personal (patinet elèctric, segway, etc.). Abandonat el tren, la major part dels desplaçaments interurbans tenen lloc en vehicle privat - un 89,8% - amb un paper anecdòtic del transport públic via autobús (8,9) que necessita al voltant del doble de temps per cobrir la mateixa distància que el vehicle privat (10). Olot, la capital de la comarca, dedica el 70% de l'espai viari al pas i aparcament d'automòbils, eminentment turismes, que desplacen de mitjana 1,3 passatgers/vehicle (10).

	Positiu	Negatiu
Origen intern	FORTALESES Nuclis urbans petits Ciència ciutadana incipient Entorn periurbà atractiu Teixit associatiu actiu Experiències en economia verda Autocontenció elevada dels desplaçaments comarcals	DEBILITATS Dependència del cotxe Urbanisme amable amb el cotxe Transport públic poc competitiu Xarxa bicicarril precària Transport industrial (camions) Sedentarisme
Origen extern	OPORTUNITATS Camins escolars Entorns escolars segurs i saludables Tren Mobilitat compartida Turisme sostenible Estratègia Catalana de la Bicicleta 2025	AMENACES Contaminació atmosfèrica Contaminació acústica COVID-19 Canvi climàtic Accidentalitat Construcció de més espai per a vehicles motoritzats (variant, aparcaments)

Taula 1. Anàlisi DAFO de la mobilitat-salut a la Garrotxa.

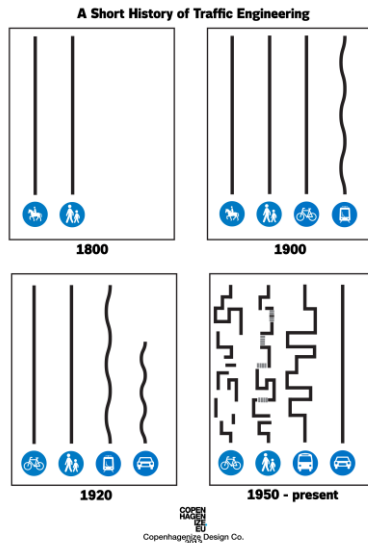

Figura 1. Esquema gràfic de la història de la mobilitat. Autor: Colville-Andersen.

Tot i que el desplaçaments a peu són el 50% de la quota modal, la meitat de totes les voreres (el 49,3%) és inferior a 1,4 m, insuficient per mantenir la distància de seguretat que contribueixi a reduir la transmissió de la COVID-19 (10). Pel que fa a l'accessibilitat, el 31,9% de les voreres són inferiors a 0,9 m, el mínim que la Llei d'Accessibilitat considera com a vorera accessible, i només un 13% dels passos de vianants estan correctament adaptats (10).

Olot disposa de 36.549 places d'aparcament d'automòbils, el 57% en calçada, desocupades el 40% del temps durant el dia i un 59% durant la nit, i només 575 places d'aparcament per a bicicletes: una ràtio de 64 places d'automòbils per cada plaça de bicicleta (10). Aparcar la bicicleta fora dels 72 punts habilitats a la ciutat d'Olot està penalitzat amb una multa de 80€ (11). A la Garrotxa l'any 2019 hi havia 48.573 vehicles motoritzats matriculats per una població de 57.590 habitants, fregant un vehicle per cada habitant (12).

L'activitat industrial com a motor econòmic de la comarca està vinculat a l'ús i pas de camions i furgonetes, amb un índex de motorització superior a la mitjana catalana per aquest tipus de vehicles (12). Tot i que el trànsit pesat representa només el 2% del total de mitjana, en determinats carrers com la carretera de Santa Coloma de Farners, l'Avinguda Sant Jordi, la carretera de les Tries o la carretera de la Canya poden suposar fins al 9% del total (10), amb el consegüent impacte en la qualitat de vida dels veïns.

El 2013 un estudi ambiental calculava que la mobilitat olotina emetia a l'atmosfera 96.947 tones de gasos d'efecte hivernacle (GEH) (CO2 equivalent), 94 tones de partícules en suspensió de menys de 10 micres (PM10) i 644 tones de NOx per any respectivament, i que sense intervenció la tendència era a l'alça (10). Probablement les condicions orogràfiques pròpies de la comarca en forma de vall propiciarien una persistència d'aquests contaminants a l'aire més duradora que en altres comarques com les del litoral.

La infraestructura ciclista actual està orientada al cicloturisme amb l'aprofitament de l'antic traçat ferrocarril en les anomenades Vies Verdes, que connecta Olot amb Girona en un traçat de 57 km, altres trajectes interurbans en desenvolupament o en previsió que

connectarien la capital de la comarca amb altres municipis com la Vall de Bianya, Santa Pau o Besalú. Olot disposa de 9,76 km de bici carril en el seu entramat urbà, però només el 13% es troba totalment segregat per protegir-lo del trànsit motoritzat i un 26% discorre a la vorera, competint amb l'espai del vianant (10). El 2015 s'esperava que pel 2025 es quadruplicués la infraestructura ciclista, però el 2020 seguim amb els mateixos quilòmetres de bicicarril que fa un lustre.

Una altra debilitat són els hàbits establerts. Segons una enquesta realitzada l'any 2019, el 90% dels sanitaris garrotxins es desplacen en cotxe al seu lloc de feina, malgrat viure la majoria al mateix municipi i essent la distància mitjana inferior a 3-5 km (13). Tanmateix, dos de cada tres estarien disposats a passar-se a la mobilitat activa, però demanen canvis efectius a l'administració: bicicarrils que connectin els centres sanitaris amb la resta de la ciutat, més aparcaments segurs per a bicicletes i mesures que millorin la seguretat viària. Amb un sedentarisme que afecta un de cada cinc adults a la regió (14), consultes per trastorns mentals (angoixa i depressió) i per excés de pes o derivats a diferents àrees bàsiques de salut (ABS) (Taula 2) i una taxa específica en malalties relacionades amb una mala qualitat de l'aire (Taula 3) a la comarca per sobre de la mitjana catalana, la mobilitat activa per al desplaçament a la feina i altres activitats quotidianes hauria de constituir una de les prescripcions mèdiques més difosa a la població general i més practicada pels propis sanitaris (16).

	ABS Besalú	ABS Olot	ABS Sant Joan les Fonts	ABS Vall d'en Bas	Mitjana Catalunya
Població de 15 anys i més atesa a atenció primària per hipertensió arterial	22,8%	19,8%	24,1%	25,6%	21,1%
Població de 0-14 anys atesa a atenció primària per asma	5,5%	1,8%	4,3%	5,6%	4,2%
Població de 15 anys i més atesa a atenció primària per trastorn d'ansietat, angoixa o estat ansiós	16,3%	12,3%	18%	12,3%	13,2%
Població de 18 anys i més atesa a centres ambulatoris de salut mental per ansietat	20,1%	18,9%	19,4%	22,1%	14,2%
Població de 15 anys i més atesa a atenció primària per depressió	12,9%	11,4%	10,9%	13,9%	10,1%
Població de 18 anys i més atesa a centres ambulatoris de salut mental per depressió	36,7%	34%	39,4%	32,9%	34,7%
Població de 18-74 anys amb excés de pes	27,6%	26,5%	33,9%	33,8%	28,4%
Població de 18-74 anys amb sobrepès	13%	12%	18%	19%	12,6%
Població de 18-74 anys amb obesitat	14,6%	14,5%	15,9%	14,8%	15,7%
Població de 15 anys i més atesa a atenció primària per obesitat	15,2%	13,9%	15,4%	12,3%	15,1%
Població de 0-14 anys atesa a atenció primària per obesitat	2,2%	2,3%	1,8%	5,5%	3,9%
Població de 6-12 anys amb sobrepès	17,7%	15,5%	15,4%	16,5%	17,1%

Taula 2. Indicadors de salut comunitària. Morbiditat. Dades 2016. En vermell: freqüència superior a la mitjana catalana. Font: Observatori del Sistema de Salut de Catalunya.

	ABS Besalú		ABS Olot		ABS Sant Joan les Fonts		ABS Vall d'en Bas		Mitjana Catalunya	
	H	D	H	D	H	D	H	D	H	D
Tumors	440,5	190,2	317,9	206,2	357,8	249,7	345,1	239,8	279,4	175,9
Malalties endocrines, nutricionals i metabòliques	33,9	6,6	30,3	34,4	22,8	39	19,9	66,6	21,5	27,9
Trastorns mentals i del comportament	54,2	65,6	40,8	82,3	38,1	46,8	33,2	93,3	33,6	66,3
Malalties del sistema nerviós	54,2	104,9	52,3	95,8	68,5	78	26,5	60	43,2	71,6
Malalties de l'aparell circulatori	352,4	406,6	247,9	336,4	335	374,6	371,6	413	213,1	246,9
Malalties de l'aparell respiratori	74,5	52,5	105,6	82,3	129,4	46,8	106,2	60	99,8	70,9

Taula 3. Indicadors de salut comunitària. Mortalitat segons causes. Taxa específica per cada 100.000 habitants, per sexes (H= homes; D= dones). Dades 2011-2015. En vermell: taxa superior a la mitjana catalana. Font: Observatori del Sistema de Salut de Catalunya.

La construcció de més infraestructura per al trànsit motoritzat, com carreteres o aparcaments, constitueix una altra amenaça per a la salut humana (17). Fins i tot en els casos en què la construcció d'una carretera aporti inicialment descongestió del trànsit urbà o disminució de l'accidentalitat al nucli urbà, desplaça les molèsties dels veïns a altres barris i a llarg termini empitjora la qualitat de vida de tota la comunitat (18). Suposa, a més, tant per al procés de construcció (19) com pel fenomen de demanda induïda (20) un increment de la contaminació atmosfèrica a la zona i de l'emissió de GEH que contribueixen a l'empitjorament del canvi climàtic (21). En aquest sentit caldria avaluar no només l'impacte ambiental i en el paisatge, sinó l'impacte en salut i de qualitat de vida d'infraestructures projectades de gran envergadura com la futura "variant".

Entre les forteses cal destacar característiques pròpies de la comarca, conformada per municipis majoritàriament petits, amb distàncies curtes per recórrer còmodament a peu o en bici. El temps mitjà per desplaçament intern és similar si es fa en vehicle privat o en bicicleta, d'uns 10 minuts (10). La immensa majoria dels desplaçaments des de la comarca tenen com a destí altres punts de la comarca (autocontenció del 89,7% i del 84% segons dia feiner o festiu respectivament), amb un trànsit de pas en dia feiner de només el 9,8% (9). De la necessitat d'aportar dades reals i actualitzades sobre qualitat de l'aire han nascut projectes de ciència ciutadana com el "Citizen Science Garrotxa", que ha mesurat per primer cop a la comarca dades com la mitjana anual de PM_{2,5}: l'any 2019 al voltant de 20 µg/m³, el doble de l'aconsellat per l'OMS (22). Existeix un societat civil activa a l'àmbit de la mobilitat amb entitats com "Salvem les Valls" o "Som Mobilitat". És el cas també de la plataforma "No és un vial, és un carrer", que treballa per la pacificació al voltant l'avinguda Sant Jordi d'Olot (23).

Fixem-nos també en les oportunitats: l'última enquesta del Centre d'Estudis d'Opinions revela que el 87% dels catalans valora positivament que les ciutats prenguin mesures restrictives sobre el trànsit de vehicles privats per evitar la contaminació i un 90,3% que s'adoptin mesures per redefinir l'espai públic urbà afavorint l'ús per a vianants, bicicletes i transport públic (24). Un 75% dels carrers d'Olot són subjectes a ser pacificats; això contribuiria a disminuir l'atractiu

que el vehicle privat té per a molts usuaris (10). La necessitat d'enfortir les comunicacions amb les comarques properes, especialment amb el Ripollès, però també per millorar la connexió amb Barcelona, Figueres i Girona, han obert de nou el debat sobre la possibilitat de tornar a portar el ferrocarril a la comarca en forma de tren o de tramvia, un mode de transport públic més sostenible i eficient i menys contaminant, especialment si s'alimenta d'electricitat de fonts renovables, que no pas l'autobús i per descomptat que el vehicle privat (25). L'accés sostenible a la comarca també encaixaria amb la necessitat d'un nou model de turisme respectuós amb el medi natural. Les aglomeracions de cotxes al Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, l'Espai d'Interès Natural de l'Alta Garrotxa i Sadernes durant la pandèmia han empès a restringir-ne els accessos (26), però deixa al descobert un interès creixent per recuperar el contacte amb la natura que cal atendre, afavorir i diversificar.

En comparació amb els desplaçaments en vehicle privat motoritzat, els desplaçaments en bicicleta s'associen a una reducció de la taxa de mortalitat global del 20%, un 24% de les d'origen cardiovascular, un 16% de les relacionades amb càncer, i una reducció de la incidència de càncer d'un 11% (27). Amb els viatges en tren la reducció global de la mortalitat és del 10% i de la incidència de càncer en un 12%; també a peu hi ha un descens de la incidència de càncer en un 7% respecte de qui ho es desplaça en vehicle privat. La mobilitat activa (desplaçaments a peu o bicicleta) també s'ha relacionat amb una millora en salut mental (28).

Amb la tecnologia actual com la bicicleta elèctrica fins i tot aquelles localitats amb desnivells importants poden ser fàcilment pedalables al mateix temps que es manté una mobilitat activa, a diferència del patinet elèctric, que sembla que atrau usuaris de modes de transport sostenible (vianants, ciclistes o transport públic), més que no pas del vehicle privat, a més de presentar una accidentalitat que multiplica per 7 la de la bicicleta (29).

La creació de nous espais verds adaptats al tipus d'infraestructura viària també pot tenir un impacte positiu en la qualitat de l'aire (30), a més de fer-los més amables i atractius per a la mobilitat a peu i en bicicleta. Els dies sense cotxe són experiències puntuals en què

s'observa un descens dels nivells de NO₂ (17) i els veïns poden recuperar els seus carrers.

La plataforma “Citizen Science Garrotxa” va objectivar un descens en el trànsit motoritzat durant el confinament per la pandèmia COVID-19 de gairebé la meitat (Figura 2), i un augment de l'ús de la bicicleta amb la desescalada (Figura 3). Restringir l'accés al trànsit motoritzat als centres educatius i una xarxa de camins escolars poden contribuir a convertir els entorns escolars en espais més segurs i saludables per a la infància i adolescència (31), tal i com recullen les propostes de www.entornosescolares.es i el projecte “Caminando al cole” del Comitè de Salut Mediambiental de l'Associació Espanyola de Pediatria (32).

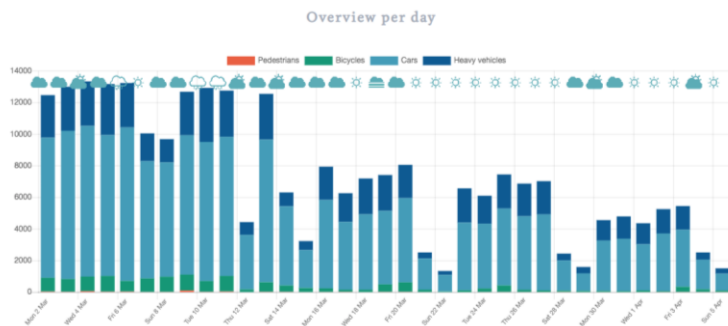

Figura 2. Trànsit a l'avinguda Sant Jordi d'Olot del 02/03/2020 al 05/04/2020. Font: Telraam.net.

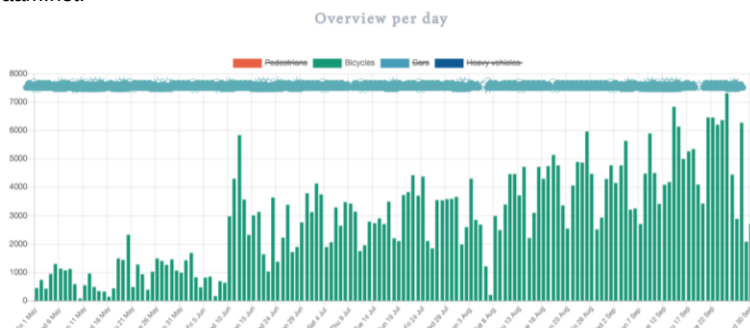

Figura 3. Pas de bicicletes o motos a l'avinguda Sant Jordi d'Olot a partir de la desescalada.

L'Estratègia Catalana de la Bicicleta 2025 a què s'ha adherit l'Ajuntament d'Olot proposa que pel 2025 passem del menys del 2% al 8% dels desplaçaments urbans en bici amb una recepta clara: més infraestructura per a la bici en detriment de l'espai que ara ocupa el cotxe (33). La iniciativa OlotPedala hauria d'anar encaminada cap a aquest objectiu.

Amb ciutats i municipis que alliberen l'espai urbà que fins ara ocupen els cotxes sorgeixen possibilitats i usos infinits i creatius, que fan més atractiva la mobilitat activa i l'habitabilitat en general (17). La Garrotxa dels propers anys haurà de caminar i pedalar si vol millorar la seva salut i qualitat de vida. I potser, també, preparar nous arrendaments perquè aquest cop cantem que "arriba el tren d'Olot" i no se'n vagi mai més.

Bibliografia

1. World Health Organization. The Thirteenth General Programme of Work, 2019–2023 [Internet]. 2018. Available from: <https://www.who.int/about/what-we-do/gpw-thirteen-consultation/en/>
2. European Environment Agency. National Emission Ceilings Directive emissions data viewer 1990-2018 [Internet]. [cited 2020 Oct 14]. Available from: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/necd-directive-data-viewer-3>
3. European Environment Agency (EEA). Air quality in Europe — 2019 report — EEA Report No 10/2019 [Internet]. Publications Office of the European Union; 2019 [cited 2020 Feb 1]. Available from: <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2019>
4. Landrigan PJ. Air pollution and health. Lancet Public Heal [Internet]. 2017;2(1):e4–5. Available from: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S2468266716300238>
5. Basner M, Babisch W, Davis A, Brink M, Clark C, Janssen S, et al. Auditory and non-auditory effects of noise on health. The

- Lancet. 2014.
6. Institut d'Estadística de Catalunya. Anuari estadístic de Catalunya. Accidents de trànsit amb víctimes. Accidents i víctimes. Per gravetat. Comarques i Aran, i àmbits [Internet]. 2020. [cited 2020 Oct 14]. Available from: <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=597>
7. Lluch E. La revolució industrial a la Garrotxa (1777-1822) - Dialnet. Ann l'Institut d'Estudis Gironins [Internet]. 1981 [cited 2020 Oct 14];25(2):193–230. Available from: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=759063>
8. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, Centre d'Estudis d'Opinió. Enquesta de Mobilitat Quotidiana de Catalunya. 2006.
9. Gutiérrez O. La mobilitat quotidiana a les Comarques Gironines. Papers [Internet]. 2008;(48):28–44. Available from: <https://www.raco.cat/index.php/PapersIERMB/article/view/118881>
10. Parés J, Estevadeordal J, Hosta P, Ramellini Llorca À, Ibáñez Dauluzeau A, Schoenenberger P, et al. Estudi Ambiental Estratègic. Pla de Mobilitat Urbana Sostenible (PMUS) del municipi d'Olot. 2015.
11. Ajuntament d'Olot. Ordenança municipal de circulació. Aprovació inicial de modificació. Vehicles de mobilitat personal [Internet]. Olot: DOGC; 2020. Available from: http://cido.diba.cat/normativa_local/368187/ordenanca-municipal-de-circulacio-ajuntament-dolot
12. Institut d'Estadística de Catalunya - Generalitat de Catalunya. Parc de vehicles, per tipus (2019) [Internet]. 2020. Available from: <https://www.idescat.cat/pub/?id=parcc&n=291&by=com>
13. Fundació Hospital d'Olot i Comarcal de la Garrotxa. Els professionals de la salut es plantegen una mobilitat més sostenible [Internet]. 2019. [cited 2020 Oct 14]. Available from: <http://hospiolot.com/els-professionals-de-la-salut-es-plantegen-una-mobilitat-mes-sostenible/>
14. Rohlfs I, Carreras J, Faixedas MT. Pla de Salut Pla de salut de la Regió Sanitària Girona 2016-2020 [Internet]. 2016. Available from: http://catsalut.gencat.cat/web/.content/minisite/catsalut/catsalut_territori/girona/publicacions/documents/PDS_2016-2020_RS-

- Girona.pdf
15. Medina A, Schiaffino A. Enquesta de salut de Catalunya. L'estat de salut, els comportaments relacionats amb la salut i l'ús de serveis sanitaris a Catalunya [Internet]. Barcelona; 2019 [cited 2020 Apr 17]. Available from: <http://salutweb.gencat.cat/esca>
 16. Brockman R, Fox KR. Physical activity by stealth? The potential health benefits of a workplace transport plan. *Public Health* [Internet]. 2011;125(4):210–6. Available from: <http://dx.doi.org/10.1016/j.puhe.2011.01.005>
 17. Nieuwenhuijsen MJ, Khreis H. Car free cities: Pathway to healthy urban living. 2016;
 18. Egan M, Petticrew M, Ogilvie D, Hamilton V. New Roads Human Health: A Systematic Review [Internet]. Vol. 93, *American Journal of Public Health*. American Public Health Association Inc.; 2003 [cited 2020 Oct 20]. p. 1463–71. Available from: [/pmc/articles/PMC1447994/?report=abstract](http://pmc/articles/PMC1447994/?report=abstract)
 19. Mayer RM, Poulikakos LD, Lees AR, Heutschi K, Kalivoda MT, Soltic P. Reducing the environmental impact of road and rail vehicles. *Environ Impact Assess Rev* [Internet]. 2012 Jan 1 [cited 2020 Oct 20];32(1):25–32. Available from: <https://www.dora.lib4ri.ch/empa/islandora/object/empa%3A5093/>
 20. Speck J. Understand Induced Demand. 2018;
 21. World Health Organization. Transport, environment and health. Dora C, Phillips M, editors. Copenhagen; 2000. (European Series). Report No.: 89.
 22. World Health Organization. WHO Air quality guidelines for particulate matter, ozone, nitrogen dioxide and sulfur dioxide. Global update 2005. Summary of risk assessment. 2006.
 23. No és un vial és un carrer. Decàleg [Internet]. [cited 2020 Oct 20]. Available from: <https://www.noesunvial.com/decaleg/>
 24. Centre d'Estudis d'Opinió. Òmnibus de la Generalitat de Catalunya [Internet]. 2020 [cited 2020 Oct 23]. Available from: <https://ceo.gencat.cat/ca/estudis/registre-estudis-dopinio/estudis-dopinio-ceo/omnibus/detall/index.html?id=7748>
 25. Potter S. Transport Energy and Emissions: Urban Public Transport. In: *Tourism Review International* [Internet]. 2003. p. 247–62. Available from:

- <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/9781786359513-013/full/html>
26. Generalitat de Catalunya. Mesures per evitar les aglomeracions en espais naturals. [Internet]. 2020 [cited 2020 Oct 25]. Available from: <https://web.gencat.cat/ca/actualitat/detall/Mesures-per-evitar-les-aglomeracions-en-espais-naturals>
27. Patterson R, Panter J, Vamos EP, Cummins S, Millett C, Lavery AA. Associations between commute mode and cardiovascular disease, cancer, and all-cause mortality, and cancer incidence, using linked Census data over 25 years in England and Wales: a cohort study. *Lancet Planet Heal* [Internet]. 2020 May 1 [cited 2020 Aug 21];4(5):e186–94. Available from: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/32442494>
28. Hansson E, Mattisson K, Björk J, Stergren PO, Jakobsson K. Relationship between commuting and health outcomes in a cross-sectional population survey in southern Sweden. *BMC Public Health*. 2011;
29. Danish Road Traffic Authority. Evaluation of the experimental schemes for small motor vehicles. 2020.
30. Abhijith K V., Kumar P, Gallagher J, McNabola A, Baldauf R, Pilla F, et al. Air pollution abatement performances of green infrastructure in open road and built-up street canyon environments – A review. Vol. 162, *Atmospheric Environment*. Elsevier Ltd; 2017. p. 71–86.
31. Díaz-Vicario A, Gairín Sallán J. Entornos escolares seguros y saludables. Algunas prácticas en centros educativos de Cataluña. *Rev Iberoam Educ*. 2014;66(October):189–206.
32. Caminando al cole: un modelo para innovar en salud y medio ambiente | Asociación Española de Pediatría [Internet]. [cited 2020 Oct 5]. Available from: <https://www.aeped.es/comite-salud-medioambiental/documentos/caminando-al-cole-un-modelo-innovar-en-salud-y-medio-ambiente>
33. Ribas Domingo Albert Palomo Cuenca Carolina Tomás Alfonso S. Estratègia catalana de la bicicleta 2025 [Internet]. [cited 2020 Oct 21]. Available from: http://territori.gencat.cat/ca/03_infraestructures_i_mobilitat/bicicleta/ecb2025

L'AGÈNCIA DE LA NATURA

El perquè de l'animadversió a l'Agència de la Natura

Manel Cunill

Membre del Consell de Direcció del CST. Enginyer Tècnic Agrícola especialitzat en Agricultura Biològica. Llicenciat en Ciències Ambientals i Màster Universitari en Gestió i Valoració Urbana a l'Escola d'Arquitectura (UPC). Actualment és Director-Gerent de la Cooperativa Agrària del Vallès.

A finals de febrer d'enguany, la Comissió de medi ambient del Parlament va aprovar el dictamen per crear l'Agència de la natura. Ara, per tal que esdevingui una realitat, només queda pendent superar la discussió i votació en el Ple del Parlament de Catalunya el pròxim 17 de juny. Trenta-cinc anys després d'aprovar-se la Llei d'Espais Naturals, encara vigent, potser paga la pena reflexionar perquè dels embats contra les polítiques de conservació de la biodiversitat.

La primera esperança ambiental es va produir el 1991 quan el govern Pujol acordà la creació del Departament de Medi Ambient. Una mesura pionera en el nostre entorn sociopolític però amb un clar objectiu: ordenar el desgavell dels residus i reorganitzar la gestió del cicle de l'aigua. L'encàrrec de posar fil a l'agulla va ser atorgat al Conseller Albert Vilalta (1991-1996). En aquell context de reorganització administrativa i política, s'apostà pel model d'agències governamentals. Molt propi de la governança anglosaxona. I és en aquest moment quan s'opta per una agència per a l'aigua, una altra per als residus i una tercera per al patrimoni natural. El 1997 s'encarrega internament el projecte per crear una agència de la natura, però no va ser fins a l'any 2000 quan el Departament de Medi Ambient, liderat per Felip Puig (1999-2001), exposa públicament la idea de crear un organisme capaç d'aglutinar les competències i la gestió de la biodiversitat. El canvi de Conseller en la figura de Ramon Espadaler (2001-2003) i l'avançament electoral del 2003 comportà que el projecte de l'Agència quedés al calaix.

No és fins al 2005, de la mà del Conseller Salvador Milà (2003-2006), quan es presenta l'Avantprojecte de Llei de creació de l'Agència de la Natura de Catalunya. Després de sotmetre'l a informació pública va arribar al Parlament per a la seva tramitació. La convocatòria electoral avançada del 2006 del Govern Maragall i la dissolució del Parlament va impedir finalitzar la tramitació de la Llei. Tot i que la tramitació feta va evidenciar certa animadversió, poc fonamentada, protagonitzada per sectors dedicats a les activitats d'explotació dels béns naturals. El maig del 2010, en l'època del Conseller Francesc Baltasar (2006-2010), s'impulsa una actualització de la Llei d'espais naturals a través de la tramitació de l'Avantprojecte de Llei de la Biodiversitat i el Patrimoni Natural. Aquesta vegada no es va incloure la proposta d'Agència de la natura amb l'ànim d'actualitzar el marc jurídic i afavorir el consens. Un consens sempre apel·lat però mai volgut pels sectors més reaccionaris a les polítiques ambientals.

Malauradament, la convocatòria electoral del 2010 estronca la tramitació de la nova llei ambiental. És precisament a la campanya electoral del 2010 on es manifesta més clarament què és la política d'animadversió a les polítiques ambientals. En un acte a Mollerusa del líder de la desapareguda UDC, Josep Antoni Duran i Lleida, engaltà: «La conselleria d'Agricultura s'ha agenollat davant de la de Medi Ambient i, per tant, davant d'ICV» i afegeix «Fins ara, el tripartit el que ha fet és la política agrària des del medi ambient. Nosaltres proposem la inversa: fer la política agrària i la política mediambiental des de l'agricultura amb tots els canvis orgànics que això requereixi». I així va ser que el govern d'Artur Mas liquida el Departament de Medi Ambient i encoloma les competències a dins del tot poderós Departament de Política Territorial. Això sí, canviant-li el nom pel de Territori i Sostenibilitat. L'etapa del Conseller Santi Vila (2012-2016) s'accentua la política de reduir l'expressió governamental dels afers ambientals. En aquella ocasió s'aposta per una Agència Catalana del Medi Ambient i del Territori, per evitar la recuperació del Departament de Medi Ambient. Aquesta iniciativa d'Agència no va arribar a formular-se jurídicament. L'arribada del Conseller Josep Rull el govern aprova l'Estratègia del patrimoni natural i la biodiversitat i l'octubre de 2017 s'inicia un nou tràmit parlamentari per aprovar la Llei de creació de l'Agència de la natura. Malauradament l'aplicació del 155 i llur convocatòria electoral provoca que el projecte de llei de

l'Agència decaigui. Malgrat tot, el desembre de 2018 es torna a presentar al Parlament per a la seva tramitació.

L'actual tramitació tampoc ha estat lliure d'obstacles. Des de principis d'any, certs dirigents locals dels republicans lligats al sector forestal, han maldat per evitar que la proposta d'Agència de la natura entrés a l'ordre del dia del ple del Parlament. La proximitat electoral enunciada pel president Torra obria l'oportunitat als opositors per noquejar l'aprovació de l'Agència. Si es convoquen eleccions, tots els projectes de llei en tràmit decauen, amb algunes excepcions, però no és el cas. Una opció elegant per fer fracassar una nova Agència sense necessitat d'exposar-se excessivament i evitar un possible desgast electoral.

En aquesta cronologia potser hauríem de recordar que el 1999 el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de creació del Centre de la Propietat Forestal. Una entitat de dret públic dedicada a fomentar la gestió forestal en els boscos de titularitat privada de forma coordinada amb la gestió dels terrenys forestals públics. A més, aquest organisme convoca diversos ajuts adreçats als propietaris forestals. Curiosament, en el seu Consell de direcció només hi ha un membre representant del Departament de Territori i Sostenibilitat, la resta són propietaris forestals i representants del Departament competent en matèria forestal. Tota una estructura administrativa singular finançada pel govern català al servei de la propietat forestal privada.

Al llarg d'aquestes dècades s'ha evidenciat dos obstacles bàsics. Per una banda, el repartiment de competències entre el Departament d'Agricultura i el discontinu Departament de Medi Ambient. Cada legislatura ha estat un estira-i-arrotonsa en el repartiment de competències i en bona part fonamentat pels interessos dels sectors dedicats a l'explotació dels béns naturals i la desregulació del medi natural. D'altra banda, la promiscuïtat o oportunisme electoral sempre han perjudicat les tramitacions en curs.

La transició ecològica postulada pels representants electes, segurament implica abandonar el conreu de l'animadversió a les polítiques ambientals. Potser vint-i-tres anys d'entrebancs i debats reiterats són suficients per aprovar i implementar una Agència de la

Natura dinàmica i pionera, des de la Gola del Ter a la Mata de València. Un projecte compartit al servei del país i la seva diversa i plural comunitat.

La recentment aprovada Agència de la Natura Oportunitat o risc

Llorenç Planagumà i Guàrdia

Geòleg i coordinador del Centre per a la Sostenibilitat Territorial. Membre del grup de geoconservació Quera. Autor del mapa de conflictes socioecològics de l'AMB.

No cal ser un ecologista, naturalista, científic... per reconèixer que fa anys els senyals d'alerta davant la degradació de la biodiversitat han superat l'estat crític i, malgrat tot, les polítiques per revertir aquesta tendència han estat i són inoperatives i infrafinanciades. La solució a aquesta greu crisi que té el nostre país, i que fa anys es pregona, és que ens cal una agència de la Natura amb el finançament adequat per tal de realitzar una gestió moderna i eficient. Aquesta agència seria una oportunitat si realment es desplega allunyada de les inèrcies administratives i de recursos que les polítiques de conservació del nostre país han dut a terme en els darrers anys. Però també pot esdevenir un risc d'oportunitat si aquesta no es crea amb una cultura d'administració més oberta amb rendició de comptes com cal, una cogestió real enfocada al bé comú i lluny dels lobbis d'alguns propietaris, com el forestal, que cerquen influir en les polítiques de natura més pel seu benefici particular acaparant recursos econòmics que per una veritable conservació de la natura. L'Agència ha de permetre una millor gestió dels espais naturals protegits dotant-los de més infraestructures, però també de més estabilitat de les persones que hi treballen, ara com ara repartits en diferents organismes de l'administració, així com també en poder gestionar millor les espècies de fauna i flora amenaçades i el patrimoni natural geològic del nostre país, realitzant millors seguiments, més mesures de seducció al sector primari (custòdia, contractes agraris,...) i programes d'educació ambiental.

Aquest passat dimecres 17 de juny, en el ple del Parlament de Catalunya, finalment es va aprovar l'Agència de la Natura de Catalunya, amb el suport dels grups parlamentaris de Catalunya en Comú, la CUP, Esquerra Republicana de Catalunya, Junts per Catalunya i Partit dels Socialistes de Catalunya i amb el vot en contra de Ciutadans i el Partit Popular. En total 95 vots sobre 135 que representa una majoria àmplia i digne de més de 2/3 de suport parlamentari. Però aquesta llei, malgrat el suport, no ha estat exempta de polèmica, sobretot si considerem que es va presentar l'agost del 2017 i en les darreres setmanes hi ha hagut molt soroll de certs actors que demanaven que s'aparqués per falta de debat, un cop més amb el mateix discurs, com en els darrers 25 anys⁶. I és que l'Agència de la Natura no ha estat gens fàcil que s'arribés a aprovar en el Parlament, la demostració d'això és que aquesta llei ja va començar a plantejar-se a finals dels anys 90 pel que llavors era conseller de Medi Ambient Albert Vilalta, i així en repetides ocasions es van començar els tràmits i es van frenar. Durant aquests 25 anys d'intents quan més a prop es va estar de la seva aprovació fou en la legislatura 2003 – 2006 per part del Conseller de Medi Ambient Salvador Milà on fins i tot es va redactar un avantprojecte de llei, però un retrocés en les polítiques ambientals (exemplificat per la destitució del conseller Salvador Milà) portaren que no s'aprovés ni l'Agència de la Natura, ni la llei de Biodiversitat i del Patrimoni Natural de Catalunya. Deu anys més tard el conseller Josep Rull torna a considerar prioritari que l'Agència de la Natura sigui l'instrument per millorar les polítiques de conservació i així poder revertir la pèrdua de Biodiversitat que té Catalunya durant els darrers anys. Per les urgències de la crisi climàtica i de la biodiversitat i la capacitat de frenar-la de certs lobbis de pressió, es va considerar que calia escurçar els terminis i, aquest cop, es va plantejar no com a una proposta de govern cap al Parlament sinó que diferents grups parlamentaris realitzen una proposta de llei que un cop aprovada obliga al govern al seu desplegament, en principi un tràmit més àgil. La proposta de llei per la creació de l'Agència del Patrimoni Natural

6

http://territori.scot.cat/cat/notices/leii_de_creacio_de_l_agencia_de_la_natura_de_catalunya_2006_998.php

de Catalunya es va entrar el desembre del 2018 amb la signatura de Catalunya Sí que es Pot, Esquerra Republicana de Catalunya, Junts per Catalunya i el Partit dels Socialistes de Catalunya, en el tràmit parlamentari una de les esmenes fou canviar-li el nom per Agència de la Natura. Finalment aquesta proposta de llei després de 25 anys es va aprovar, no sense l'oposició d'alguns sectors.

L'oposició a l'aprovació de l'Agència ha estat terrible, primer des dels despatxos i després amb manifestos i comunicats als mitjans de comunicació per part d'alguns alcaldes i associacions de propietaris forestals, més per la seva capacitat d'influència que pel nombre d'ajuntaments o propietaris que representaven. Però també pressions a favor d'associacions diverses, sobretot de medi ambient i territori, plataformes i altres col·lectius que durant el tràmit parlamentari hi van donar suport com Unió de Pagesos. Una oposició a vegades difícil d'entendre per la poca ambició d'aquesta Agència respecte a les reivindicacions de com hauria de ser reclamades pel sector que es preocupa de la conservació del patrimoni natural. La llei aprovada és el d'una Agència que no assumeix cap competència nova, tan sols es tracta d'una reorganització de la direcció general de biodiversitat i patrimoni natural del Departament de Territori i Sostenibilitat i l'única novetat significativa seria l'increment de recursos a través del nou impost a vehicles contaminants. L'oposició a l'agència a través de mitges veritats o mentides, només es pot entendre per la por que Catalunya disposi d'una administració més eficient en la conservació de la natura i/o la lluita pels recursos econòmics que la fiscalitat verda aportarà ara i en el futur a aquesta agència. Personalment em decanto més pel segon que pel primer, molt enrenou que es focalitzaria per la lluita dels diners i la capacitat que tenen certs propietaris i actors territorials al disposar de poder en una Catalunya rural que també té els seus problemes i greuges i que són fàcils d'inflamar.

Aquesta forta oposició demostra que l'Agència és una oportunitat si aquesta sap afrontar que la gestió de la natura és quelcom més que la estricta preservació d'un patrimoni natural i la seva biodiversitat i formular-se una sèrie de preguntes: són suficients els espais naturals protegits existents per a preservar o potenciar la diversitat natural?, constitueixen un sistema coherent en un model territorial més

equilibrat i sostenible?, asseguruen un accés equitatiu als serveis ambientals que ofereixen?, permeten la socialització d'uns valors i d'unes pràctiques respectuoses?, poden generar sinergies positives amb un sector agroecològic en vies de consolidació?, i amb un sector agroforestal tan desequilibrat, amb problemes d'accés a la terra i de relleu generacional?...

A TALL DE CONCLUSIÓ: 10 REFLEXIONS AMB VOLUNTAT DE FER PENSAR I SER ÚTIL ENMIG D'UNA PANDÈMIA INESPERADA (O NO)

Raül Valls

Filòsof i President de Salvem les Valls. El 2006 crea el Centre per a la Sostenibilitat Territorial, del que n'és membre, per reforçar els moviments socials i divulgar una nova cultura del territori.

"Hemos escuchado en estos tiempos de pandemia que la especie humana es lo peor, que es una plaga, un virus. Yo no lo creo. Los seres humanos son capaces de lo peor y de lo mejor. Guerrean pero también cooperan." Yayo Herrero

1. El CST va néixer l'any 2006. Ha plogut molt des de llavors, però els darrers anys s'han acumulat, malauradament, les raons per les quals es va impulsar el Centre. La crisi del 2008 no és res més que l'expressió econòmica de la crisi ecològica. Una mostra més de l'esgotament d'un model socioeconòmic que amenaça la vida al planeta. Però no és suficient conèixer i entendre el que passa. Cal també organitzar socialment aquest saber per convertir-lo en una força transformadora. Per això el CST i com ens va ensenyar el nostre estimat Joaquim Sempere, ha donat tanta importància al coneixement expert com al subjecte social que l'havia d'impulsar i brandar sobre el terreny. Sense una ciutadania organitzada i amb coneixements sòlids sobre la situació que vivim la ciència no és més que un brindis al sol, pura retòrica des de torres d'ivori. Ens cal acumular saber sobre el desastre que se'ns bé damunt, però ens cal també transmetre'l de tal manera que generi esperança i mobilització i ens aparti del fatalisme nihilista del "no hi ha res a fer".
2. Una nova cultura del territori esdevé fonamental a l'hora de gestionar efectivament el canvis necessaris. No valen només solucions tècniques amb la il·lusió de que ens

permetran transitar a una societat sostenible sense canvis dràstics i renunciés doloroses. No ens podem enganyar més, aquesta transició haurà d'administrar l'escassetat i per tant implica una nova forma de viure i habitar el territori. Aquesta nova gestió que proclamem no és només un mer canvi en la "governança", si no d'un canvi cultural de gran envergadura. Un canvi que no podem demorar més si ens creiem el que científics i experts ens diuen sobre les conseqüències dels darrers dos segles de crema de combustibles fòssils i d'intervenció massiva en el medi natural. Vivim ja en un "món ple", cal fer-nos conscients d'aquesta realitat i actuar en conseqüència.

3. L'equilibri entre esperança raonada i realisme fàctic és fonamental en aquest segle de la gran prova del que ens parla Jorge Riechmann. Anem tard i hi ha conseqüències de la desmesura que haurem de gestionar a l'hora que reconstruïm les formes de viure. La pujada d'un grau i mig de la temperatura global ja és en si catastròfic però ens enfrontem a la responsabilitat d'evitar que aquesta arribi als 3 o 4 graus i més que adaptar-nos a una situació catastròfica ens enfrontem a la tragèdia d'un planeta inhabitable per la societat humana tal com l'entenem. No és el final de la vida a la terra però si pot ser-ho d'una vida digna per una humanitat de més de 7 milions de persones.
4. Antonio Turiel al seu llibre "Petrocalipsis. Crisis energética global y como (no) la vamos a solucionar" ens posa davant de veritats incòmodes però inevitables. No hi ha cap dreuera per evitar una societat amb menys disponibilitat energètica. El petroli haurà estat un parèntesis històric de conseqüències contradictòries. Si per una banda aquests dos segles han suposat un avanç incontestable del coneixement i la tècnica que s'han traduït en augments de l'esperança de vida i grans conquestes científiques (si més no d'una part de la humanitat), també ens han dut a tensionar la biosfera fins a límits que poden ser irreparables i afectar greument la vida quotidiana de les futures generacions. La transició a les renovables també requerirà energia fòssil per la seva

implantació. Avui reduir la despesa energètica és una necessitat i una obligació moral de primer ordre. Avui estem malbaratant els recursos que necessitarem per fer un canvi inevitable.

5. Una nova cultura del territori i una gestió alternativa ha d'interioritzar per tant la crisi ecològica que patim des de fa dècades. Aquesta té diferents fronts. De vegades les lògiques mediàtiques prioritzen uns per damunt d'altres. El canvi climàtic ha copat les informacions els darrers anys, però estem davant d'una situació molt més complexa on diferents vectors intervenen i en molts casos es retroalimenten catastròficament. Estem davant d'una sisena extinció. La biodiversitat es troba seriosament amenaçada. Espècies que ni tan sols hem descobert estan desapareixen dins d'un efecte en cadena de conseqüències imprevisibles però poc prometedores. L'esgotament de les terres fèrtils i la seva destrucció amenacen directament la seguretat alimentària de milions de persones. Aquesta no és una qüestió menor i protegir-les no es pot confondre amb un "bucolisme neorural". L'anomenada "desmaterialització" de l'economia i la idea de que la digitalització ho resolt tot genera una il·lusió falsa i perillosa entre amplies capes de la població. L'alimentació és una qüestió fonamental. Haver-ho de recordar ja és en si una paradoxa que explica el punt d'irrealitat induïda al que hem arribat.
6. Ens cal una planificació del territori que assumeixi les noves realitats i perspectives d'un futur amb menys energia i amb inèrcies incertes provocades per la desmesura que hem viscut els darrers dos segles. Aquesta planificació ha de desprendre's dels valors mercantils d'un model econòmic i social, el capitalisme que funciona amb la premissa del creixement il·limitat. Cal assumir aquesta realitat. No es sostenible mantenir una forma d'organització que implica la contradicció d'un creixement il·limitat en un entorn finit. La vida humana i la seva reproducció digne han d'ocupar la centralitat a l'hora d'organitzar el territori. Paraules com

“creixement”, “competitivitat”, “beneficis empresarials”, no poden guiar el futur immediat. Ens caldran valors alternatius que ens allunyin de la lògica suïcida d'un model econòmic que prioritza l'acumulació de capital per damunt de la preservació de l'entorn. Gunther Anders, un pensador alemany del segle XX, crític amb aquella modernitat hipertecnològica, que al costat de la penicil·lina i les vacunes, havia inventat la bomba atòmica, ens posava com a manament fonamental de la nostra terrible època la necessitat vital de conservar el món abans fins i tot d'aspirar a transformar-lo. Avui, que tenim encara més clara aquesta urgència sabem que en la seva transformació ha d'implicar conservar-lo a tota costa d'un model que ha fet de la producció/destrucció la seva principal senya d'identitat. Anders veia en la bomba atòmica i en un desenvolupament tecnològic que ens feia obsolescents als humans la clau de volta d'una modernitat malalta. Avui sabem que no només la cosa va per aquí, si no que és tot un model socioeconòmic el que ens aboca a la catàstrofe.

7. La transformació del treball serà també un dels reptes centrals del segle en marxa. El treball és el nervi fonamental de la nostra intervenció en la natura. La crisi de la Covid ha posat de relleu quins son els treballs socialment útils per una vida digne. Ha quedat clar que un sanitari, una caixaera de supermercat, un pagès, una netejadora,... realitzen feines d'utilitat i valor social innegable i de les que no haguérem pogut prescindir sense exposar-nos a un col·lapse catastròfic. En canvi el treball d'un publicista, un especulador immobiliari i moltes activitats “gerencials” n'hem pogut comprovar el seu caràcter absolutament prescindible. D'això n'hem de prendre bona nota per aquesta transició a la que ens veiem abocats. Caldran canvis, on la utilitat social sigui l'element central a l'hora de generar i promoure llocs de treball. Aquesta utilitat social també haurà de suposar un repartiment d'aquest, ja que no només es tracta de sobreviure. L'esser humà necessita inserir-se en la comunitat, sentir-se útil i participar en l'avenir col·lectiu, i el treball segueix sent la forma fonamental de fer-ho. Una societat cohesionada i saludable

haurà de ser una societat on tothom pugui treballar. Però també haurem de garantir el manteniment vital a partir de rendes universals de ciutadania i drets socials que desmercantilitzin la vida.

8. Moure'ns ha estat pels essers humans una necessitat per la supervivència que ha fet que des del sorgiment de la nostra espècie haguem ocupat quasi la totalitat de la biosfera. El cert és que ens hem mogut cada cop més i sobre tot els darrers segles cada cop més ràpid. Si Marx ens assenyalava que el capitalisme suposava l'aniquilació del temps per l'espai, el petroli li va donar una empena inusitada a quelcom que durant milers d'anys vàrem dur a terme amb la parsimònia dels nostres passos o dels animals que domesticàvem. L'enginy humà es va posar en marxa per arribar cada cop més lluny i la roda n'és l'exemple més palmari. Però avui, per primer cop a la nostra historia damunt del planeta, ens veiem obligats a reduir la mobilitat. Totes les variables que caracteritzen la crisi ecològica i energètica ens indiquen que aquest és un vector fonamental del futur immediat. Ens hem de moure menys i sobre tot fer-ho a menys velocitat. La gestió del territori haurà de crear noves/velles proximitats. Ciutats per caminar i anar en bicicleta, fetes amb la idea que la majoria de desplaçaments no ens impliquin més de 15 minuts. Pacificar les nostres ciutats i convertir-les en llocs habitables lliures de la contaminació que la nostra desbordada hipermobilitat provoca. En aquesta vida quotidiana també el lleure i el turisme hauran de canviar. Els viatges intercontinentals han de passar a la historia, si més no en la versió compulsiva que hem viscut les darreres dècades. La pandèmia de la Covid ens ha donat l'oportunitat d'aturar-nos i repensar les nostres formes de lleure. El turisme també se'n veu afectat, però més enllà de la situació sanitària que ha caracteritzat l'any 2020 hem de cercar noves formes que posin l'accent en la proximitat i l'experiència enriquidora per damunt de la lògica del "més lluny i més ràpid". D'altres problemes afloren d'aquesta incontinença nostra per moure'ns. Massifiquem els espais naturals propers i els posem en tensió. Caldrà

repensar-ho tot plegat però ciutats més amables i naturalitzades poden apaivagar la nostra necessitat humana de natura. No podem fer “l’abraçada e l’os” al nostre entorn més proper.

9. La crisi sanitària ens ha fet conscients de les “vulnerabilitats”. Aquestes ja existien i no desapareixeran quan la pandèmia remeti. La temptació d’oblidar-ho no serà menor i per desgràcia molts interessos econòmics i de classe maldaran perquè aquests mesos restin com un malson del que ens despertarem alleugerits. Res més lluny de la realitat. El malson ja hi era. Als moviments socials i a les forces polítiques que malden per aquesta transformació ens caldrà seguir treballant i recordant que aquestes centralitats són les importants per la transformació de la vida quotidiana que tenim pendent. La salut ha esdevingut un element central en la situació creada. Ens caldrà mantenir-la en aquest lloc per damunt de les necessitats de pervivència del sistema capitalista. El benefici empresarial no pot passar per davant de la salut de les persones i tampoc per damunt de la salut del medi ambient. Una sanitat pública implica un sistema ben dotat amb recursos i professionals i també una visió diferent de com organitzem les nostres ciutats i les seves relacions amb el medi natural. Paraules com peatonalització, descarbonització, connectors ecològics, aire net, biodiversitat, aliments saludables... han de ser les que prenguin el relleu. Aquesta “vulnerabilitat” ha de canviar també les nostres prioritats en el terreny de la producció. Tornar a posar el centre de la nostra societat el món rural i la pagesia. Aquest no és un tema més. És sens dubte el tema del nostre temps. I no per cap nostàlgia romàntica, ni tampoc per misticismes de la terra. Pura i simplement per la necessitat de garantir a tota la humanitat una vida digne en un planeta habitable. I això no serà possible sense una revalorització de la pagesia i de la seva responsabilitat en la producció d’aliments saludables pels éssers humans i respectuosos amb la terra que els produeix.

10. “La revolución
-verdad que lo sabíamos por Benjamín?-
en nuestros tiempos póstumos estriba
más que nada en tirar
del freno de emergencia

Y la cosa estaría clara si no fuera
porque ese tren descarriló
ya hace cierto tiempo...
Junto a la vías inservibles se oxidan
restos de viejos vagones”

Aquest poema de Jorge Riechmann al seu llibre “Mudanza del isonauta” ens posa davant del mirall en el que ens hem negat a mirar-nos fins ara. No només hem arribat als límits, també els hem ultrapassat generant situacions que poden ser irreversibles. Sigui com sigui, no podem esquivar les nostres responsabilitats davant la catàstrofe que es pot abatre sobre milers de milions d'essers humans. Ens cal reaccionar, encara que per moltes coses ja sigui tard. Les futures generacions, però també aquelles que estan amb nosaltres avui i que en molts casos són els nostres propis fills de carn i ossos i no construccions abstractes per construir frases grandiloqüents per hores històriques, ens mirem. També les generacions del passat ens avisen i esperen de nosaltres que sapiguem donar a la seva història un rumb i un destí veritablement humà i a l'alçada de les seves il·lusions i esperances més elevades d'un món millor. Un món on com ens suggereix la Yayo Herrero, deixem de guerrear i ens posem a cooperar...

Amb el suport de:

Diputació de Girona